

Jan Amos Komenský a jeho vliv na sociální pedagogiku

Ilona Lávičková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ilona LÁVIČKOVÁ**
Osobní číslo: **H118626**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Jan Ámos Komenský a jeho vliv na sociální pedagogiku**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách"(IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím práce bude práce zaměřena na:

- charakteristiky etap života J.A.Komenského
- sociálně-pedagogické dílo J.A.Komenského
- marginální skupiny

Praktická část bude založena na analýze originálů děl J.A.Komenského se zřetelem na sociální pedagogiku.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Hora-Hořejš, P., Toulky českou minulostí, 3. díl., Od nástupu Habsburků (1526) k pobělohorskému svítání (1627). Praha: Baronet, 1994.

Hora-Hořejš, P., Toulky českou minulostí, 4. díl., Od bitvy na Bílé hoře (1620) do nástupu Marie Terezie (1740). Praha: Baronet, 1995.

Komenský, J.A., Didaktika velká. Praha: Dědictví Komenského, 1930.

Komenský, J.A., Informatorium školy mateřské, Praha:Academia, 2007.

Komenský, J.A., Dvěře jazyků odevřené. Praha, Litomyšl: Paseka, 2003.

Komenský, J.A., Obecná porada o nápravě věcí lidských. Brno: Soliton, 2007.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.

vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

V Brně 14. 2. 2014

.....
ILONA LAVIČKOVÁ
.....
Jméno, příjmení studenta

.....
f. ročková
.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce pojednává o jednotlivých etapách života Jana Amose Komenského, popisuje jej v roli dítěte, studenta, manžela i otce. Popisuje jeho významná pedagogická a filozoficko-teologická díla a jeho vliv na sociální pedagogiku. Část práce zmiňuje problém marginálních skupin, které byly odjakživa hrozbou pro společnost a jejich výskyt je i nadále velmi aktuální, byť v odlišných podobách. Cílem bakalářské práce je vyhledat prvky sociální pedagogiky ve vybraných dílech Jana Amose Komenského.

Klíčová slova:

Sociální pedagogika, vzdělávání, výchova, škola, univerzita, pedagog, didaktika, společnost, marginální skupiny, filozofie, teologie, náboženství, mravní výchova, mír, rovnoprávnost.

ABSTRACT

The bachelor thesis discusses about several periods of life of Jan Amos Komenský, describes him in roles as a child, student, husband and father. It also describes his important pedagogical and philosophy-theological works and his influence on social pedagogy. One part of this thesis mentions the problem of marginal groups, which were ever a threat for society and their appearance is from now on still very actual, even in different forms. The target of the bachelor thesis is to find out the social pedagogic components in the selected works of Jan Amos Komenský.

Keywords:

Social pedagogy, education, training, school, university, pedagogue, didactics, society, marginal groups, philosophy, theology, religion, moral education, peace, equality.

Poděkování

Velmi děkuji doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za jeho laskavý a lidský přístup a za odborné a cenné rady, které mi poskytoval během zpracování mé bakalářské práce.

Motto

Má-li se člověk stát člověkem, musí se vzdělat.

(J. A. Komenský)

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 J. A. KOMENSKÝ A CHARAKTERISTIKY JEHO ŽIVOTNÍCH ETAP	11
1.1 J. A. KOMENSKÝ A JEHO DĚTSTVÍ.....	11
1.2 J. A. KOMENSKÝ A JEHO STUDIA	12
1.3 J. A. KOMENSKÝ A JEHO ŽIVOT PO STUDIÍCH.....	17
2 J. A. KOMENSKÝ A JEHO ŽIVOTNÍ ROLE	26
2.1 J. A. KOMENSKÝ JAKO DÍTĚ	26
2.2 J. A. KOMENSKÝ JAKO STUDENT	27
2.3 J. A. KOMENSKÝ JAKO MANŽEL A RODIČ.....	28
3 J. A. KOMENSKÝ A JEHO DÍLA	30
3.1 FILOZOFICKO-TEOLOGICKÁ DÍLA.....	30
3.2 PEDAGOGICKÁ DÍLA	32
4 J. A. KOMENSKÝ A JEHO VLIV NA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKU	38
4.1 J. A. KOMENSKÝ A JEHO HISTORICKÝ ODKAZ.....	39
4.2 MARGINÁLNÍ SKUPINY TEHDEJŠÍ DOBY	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	43
5 PRVKY SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY VE VYBRANÝCH DÍLECH	44
5.1 CÍL A METODY BAKALÁŘSKÉ PRÁCE.....	44
5.2 VÝZKUMNÁ OTÁZKA	44
6 ANALÝZA VYBRANÝCH DĚL	45
6.1 VELKÁ DIDAKTIKA	45
6.2 INFORMATORIUM ŠKOLY MATEŘSKÉ	52
6.3 ŠKOLA PANSOFICKÁ	54
6.4 LISTOVÉ DO NEBE.....	58
6.5 SHRNUÍ.....	61
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila pedagogického velikána naší historie, Jana Amose Komenského a jeho vliv na sociální pedagogiku. Toto téma jsem si zvolila nejen proto, že studuji sociálně-pedagogický obor, ale také proto, že si jeho postava zaslouží velký respekt a obdiv, a nadčasovost jeho děl a myšlenek je pozoruhodná. O Komenském již byla napsána spousta děl a já jsem se toto téma rozhodla pojmut v návaznosti k sociální pedagogice a popsat mj. problém marginálních skupin tehdejší doby. Marginální skupiny jsou převážně menšinové skupiny a jsou vytlačovány na okraj společnosti. Existovaly odjakživa, i když se během let vyvíjely v různých formách. Jsou u nich typické odlišnosti od majoritní společnosti, které se většinou vyznačují nízkým či nulovým finančním statusem; tato odlišnost byla, je a bude nadále aktuální. Dále se jedná o rozdílnosti ve vyznávání víry, což bylo velmi závažnou odlišností v době Komenského, kdy římsko-katolická církev neakceptovala jiná vyznání a krutě trestala všechny lidi jiného vyznání, což v téže době byli evangelíci, tj. také protestanti a luteráni. V dnešní době jsou do marginálních skupin zahrnovány osoby žijící na okraji společnosti, jako lidé bez přístřeší, sociálně slabě rodiny, svobodné matky, jiná etnika, osoby jiného vzdělání, původu, rasy, náboženského vyznání, osoby žijící se prostitucí, postižení lidé, závislé osoby...

V prvních dvou kapitolách budou popsány charakteristiky životních etap Komenského, jaký byl jako dítě, student, manžel a rodič. Od začátku až do konce života je vidět jeho neutuchající touha k neustálému vzdělávání se, přání celosvětového míru, snaha o sblížení či spolupráci křesťanských církví, snaha o dosažení rovnoprávnosti mezi všemi lidmi, aby měli všichni možnost stejného vzdělání bez rozdílu. Velmi výrazně se také projevuje jeho sociální cítění k chudým a sirotkům, kteří mu nebyli lhostejní, a snažil se jim všemožně pomáhat, byť sám nežil v blahobytu a několikrát za svůj život přišel nejen o svůj veškerý majetek včetně nevydaných děl, ale především utrpěl osobní ztráty, kdy mu zemřely jeho dvě první manželky, dva synové a také oba adoptivní chráněnci.

Následovat bude kapitola s popisem jeho nejvýznamnějších pedagogických a filozoficko-teologických děl, která ovlivnila nejen domácí, ale i světovou literaturu. Další kapitola bude pojednávat o vlivu Komenského na sociální pedagogiku, kde bude sociální pedagogika vymezena a bude popsán její vývoj jako samostatné vědy. Kapitola se bude také věnovat historickému odkazu Komenského a již zmíněným marginální skupinám. Komenský žil v tíživé době plné válek, náboženských i politických konfliktů, jeho

historický odkaz je nezměrný. Zdůrazňoval a šířil své myšlenky a názory, že škola provází člověka celý život, od narození až po smrt. Že pouze vzdělání činí člověka člověkem a že s knihami se mnozí lidé stávají učenými i mimo školy. Škola by měla být pojata zábavnou formou, aby žáci měli touhu se vzdělávat, tzn. škola hrou. Svým vrcholným dílem „Obecná porada o nápravě věcí lidských“ toužil napravit celý svět, odstranit ze světa konflikty, války a najít způsob ke smíření celého lidstva, aby všichni žili v míru. Komenský se nazýval mužem touhy, který bloudil po celý svůj život labyrinty, ze kterých nakonec šťastně vyvázl. Byl výrazně ovlivněn chiliasmem a očekával příchod Ježíše Krista, kterého se bohužel nedočkal.

Cílem bakalářské práce je analýza vybraných děl Komenského a vyhledání prvků sociální pedagogiky. Jedná se o díla „Velká didaktika“, „Informatorium školy mateřské“, „Škola pansofická“ a „Listové do nebe.“ Díla budou analyzována pomocí dvou metod a to historickosrovnávací a historiografické.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 J. A. KOMENSKÝ A CHARAKTERISTIKY JEHO ŽIVOTNÍCH ETAP

Jan Amos Komenský se narodil 28. března 1592 jako nejmladší z pěti dětí Martina (Segeše) Komenského a jeho ženy Anny. Ohledně místa jeho rodiště neexistuje jednoznačná odpověď. Některé prameny uvádějí Uherský Brod, další Nivnici. Komňa je místo, které poskytlo rodině původ a také jméno. Své dětství strávil v Uherském Brodě, Nivnici a Strážnici v letech 1592-1608.

Níže uvádím chronologicky jeho data, v kterých letech a v kterých místech působil či se zdržoval přes dobu jeho studií až po exil.

Za dob studií působil v Přerově, Herbornu a Heidelbergu v letech 1608-1614.

V Přerově působil jako učitel, později také jako rektor a kněz v letech 1614-1617 a ve Fulneku v letech 1618-1621.

Na Moravě se skrýval v letech 1621-1623 a v Čechách: Brandýs nad Orlicí, Bílá Třemešná a Horní Branná v letech 1623-1627.

Poté následovalo působení v exilu v Lešně v letech 1628-1641, poté v Londýně v letech 1641-1642, dále v Amsterdamu a Stockholmu v roce 1642. Dále následoval exil v Elblagu v letech 1642-1648 a opětovně v Lešně v letech 1648-1650. V letech 1650-1654 působil v exilu v Blatném Potoku a znovu následovalo do třetice Lešno v letech 1654-1656.

Poslední exil strávil opětovně v Amsterdamu v letech 1658-1670 (<http://www.mjakub.cz>).

1.1 J. A. Komenský a jeho dětství

O dětství brzy osiřelého Jana Amose Komenského víme poměrně málo. Nedá se s jistotou říci, zda jeho rodištěm byla Nivnice, Komňa nebo Uherský Brod. Jisté je jeho datum narození 28. 3. 1592. (Kváčala, 1921).

Kdysi se vedl až vášnivý spor o místo jeho rodiště, ale nedošlo bohužel k jednoznačnému rozhodnutí, jelikož matrika nebyla dochována a ani sám Komenský nikdy výslovně neuvedl údaj svého rodiště (Kumpera, 1992).

Narodil se ve velkém mlýně, který patřil Janovu strýci a Janův otec Martin Komenský byl krátce ve službě u majitelů panství, pánů z Kunovic. Martin Komenský pocházel z Komné, odkud se celá rodina přestěhovala ze Slovenska. Nivnice, Komná i Uherský Brod tvořily majetek kunovické vrchnosti. Jeho otec se původně jmenoval Martin Segeš, ale podle místa odkud pocházel, tedy z Komné, mu říkali Komenský. (Kratochvíl, 1988).

Martin Komenský vlastnil dům, statek i vinice, byl tedy zámožnějším měšťanem. K tomu navíc měl příjmy z panské služby. (Kratochvíl, 1988).

Jak již bylo zmíněno, Jan byl nejmladší z pěti dětí Martina Komenského a jeho ženy Anny, byl jediným synem, měl čtyři sestry, Kateřinu, Zuzanu, Markétu a Ludmilu. (Hora-Hořejš, 1995).

„Martin Komenský patřil se svou rodinou k Jednotě bratrské a Jan vyrůstal od dětství v její víře a jejích rádech. Mezi tamními Bratry byli vedle chudých lidí i zámožní měšťané jako právě otec Jana Komenského. V bratrském domě měli kolem r. 1600 poměrně bohatou knihovnu. Mladý Jan žil v Brodě do svých dvanácti let.“ (Říčan, 1971, s. 14).

Vznik Jednoty bratrské se datuje do dob husitských bojů, kdy byla v opozici proti úřední církvi. Nebyla spojena s učením kališníků, kteří podepsali dohodu s Římem a od svých stoupenců požadovala vážné, čisté a svobodné křesťanství. Sílu její víry umocnila četná pronásledování. (Kváčala, 1921).

Martin Komenský zemřel okolo roku 1604 a krátce po něm i jeho žena a dvě mladší dcery, patrně na epidemii. Poručníky malého Jana se stali otcovi známi z Nivnice, Kozák a Urban Mravencův. Vychovala jej ale otcova setra Zuzana Nohálová ze Strážnice, kam se přestěhoval. Obě starší sestry setrvaly v Brodě, kde se záhy vdaly za místní měšťany. (Kumpera, 1992).

1.2 J. A. Komenský a jeho studia

Roku 1598 počal Jan svá studia na bratrské škole v Uherském Brodě, kde se vyučovaly základy čtení a psaní, náboženství a také duchovního zpěvu. (Kumpera, 1992).

U otcovy sestry Zuzany Nohálové a jejího muže Martina Nohála z Bránek pobýval mladý Jan v letech 1604-1605 a studoval zde na ne moc kvalitní bratrské škole, kde našel ve svém starším spolužákovi a synovi strážnického konšela Mikuláši Drabíkovi svého celoživotního, avšak mírně pochybného a také podivínského přítele. (Kumpera, 1992).

Vzhledem ke složité situaci na Moravě a v sousedních Uhrách, kde docházelo k povstáním, nepokojům a lupičským nájezdům protihabsburského odboje, nebyla ušetřena ani Strážnice a 5. května r. 1605 byla vypálena. Tímto počinem přišli teta se strýcem o svůj veškerý majetek a Jan se tehdy vrátil zpět ke svým poručníkům do Nivnice a střídavě také zřejmě pobýval u svých dvou sester v Uherském Brodě (Kumpera, 1992).

Velkým životním mezníkem pro něj byl konec roku 1607 či až počátek roku 1608, kdy opět započal svá studia, tentokrát v Přerově, jednalo se již o školu mnohem valnější úrovně. Komenský oplýval tak výrazným nadáním, že na sebe upozornil své českobratrské okolí včetně uherskobrodského rektora Jana Albína a tím došlo k rozhodnutí, že jeho další kroky ve výchově povedou k perspektivě kněžského povolání. Jeho osud ho tak i nadále spojoval s Jednotou bratrskou, která se mu stala jeho novým ochráncem a zároveň i matkou. Vnímavý chlapec pociťoval svá studia na přerovské škole jako první významnou bránu vedoucí k vyššímu vzdělání a taktéž i k informacím bližšího i vzdálenějšího světa. (Kumpera, 1992).

Města Přerov a také Prostějov byla od počátku 16. století hlavní střediska bratrské církevní správy a také sídla jejich biskupů. Významným biskupem byl rodák z Přerova Jan Blahoslav, který měl velkou zásluhu na rozvoji bratrského vzdělání a kultury. V jeho činnosti pokračoval učený a uznávaný správce přerovské školy Jan Lánecký, který byl v době Komenského studií jediným moravským biskupem Jednoty bratrské. Jan Lánecký záhy rozpoznal nevšední talent Komenského a velmi si jej oblíbil, téměř jako vlastního syna. (Kumpera, 1992).

„Lánecký byl i duchovním rádcem a důvěrným přítelem přerovské vrchnosti, nejvlivnějšího moravského politika Karla staršího ze Žerotína, jenž snad i proto rád a často na svém zámku v Přerově pobýval. Rovněž tento kultivovaný velmož měl sehrát v Komenského životě významnou úlohu. S jeho jménem se mladý Jan setkal nepochybně již ve Strážnici, protože Karel starší byl tehdy poručníkem nezletilého majitele strážnického panství Jana Bedřicha ze Žerotína. Žerotínové, patřící k nejbohatším moravským rodům 16. století, byli tradičními stoupenci husitství a později jednoty bratrské a díky jejich ochraně mohli čeští bratři budovat své školství a zřídit proslulou tiskárnu v Kralicích.“ (Kumpera, 1992, s. 19).

Žerotín měl neuskutečněný sen o přeměně přerovské latinské školy na první bratrskou akademii v Čechách a na Moravě. Poslal také žádost o nový učební řád. Vyučovací metody byly ale spíše těžkopádnější a ne příliš účinné, důraz se kladl na rétoriku a memorování citátů a pravidel. Jednalo se tedy o „otrocké vtlačování“ učiva do studentských hlav. Nebylo

zde ani mnoho kvalifikovaných učitelů. Komenský vzpomínal pouze na Tomáše Dubinu z Meziříčí, což byl absolvent akademie z Herbornu. (Kumpera, 1992).

I když byla přerovská škola jednou z nejlepších tehdejších škol v Čechách a na Moravě, bohužel i ona oplývala konzervatismem a kulturním izolacionismem, které vyplývaly z bratrské výlučnosti a nedostatečné důvěry k novým myšlenkám. (Kumpera, 1992).

Poměrně na začátku pobytu v Přerově se Komenský poprvé setkal s učením sociniánů, antitrinitářské protestantské sekty, která odmítala základní křesťanskou myšlenku o svaté Trojici, tedy o trojjedinosti boží: Bůh Otec, Syn a Duch svatý. Pro sociniány byl Kristus obyčejný člověk a neuznávali jeho božství, za jediný zdroj víry byli ochotni uznat Písmo svaté a to pouze v tom případě, pokud neodporovalo rozumu. Komenský se sociniány bojoval až do svého pozdního stáří, oni se jej pokoušeli mnohokrát získat na svou stranu i přesto, že proti nim neustále vystupoval s náboženskými polemikami. (Kumpera, 1992).

Rozhodující vliv na budoucí osud Komenského měl nejenom jeho talent a neutuchající píle, ale rovněž potřeba Jednoty bratrské, která si přála zajistit vzdělaný a schopný kněžský dorost. V druhé polovině 16. stol. došlo ke sblížení Jednoty bratrské a západoevropského kalvinismu, a proto se staly luteránská univerzita v saském Wittenbergu i pražská Karlova univerzita již nevyhovující. Jednota bratrská tedy začala vysílat své studenty nejen ze šlechtických, ale také i z měšťanských rodin na reformované akademie a univerzity na západ, do Basileje a časem i do západoněmeckého Herbornu a Heidelbergu. (Kumpera, 1992).

Ještě než mladý Komenský odešel z Přerova, obdržel při akolytské ordinaci, tj. při prvním svěcení pro duchovní službu další jméno – Amos, o jehož původu kolují dvě verze. První hovoří o odvození z latinského amosus, což znamená miláček nebo milováníhodný. Mohlo se tedy jednat o chlapcovu zálibu ve studiu jako milovníka vědění nebo o náklonnost seniora Láneckého, který toto jméno zřejmě vybral. Přijatelnější se ovšem jeví výklad druhé verze, které je všeobecně přijímáno a to, že jde o biblické jméno. (Kumpera, 1992).

Začátkem r. 1611 odcházel mladý Jan z Přerova se skupinou spolužáků a nesl si sebou své nové jméno a také velmi slušnou úroveň všeobecných znalostí. Rovněž jej na dalekou cestu doprovázela bratrská idea, že pravá teologie je disciplína napravující člověka a také zlepšující jeho úděl. Tomuto antropologickému a humanistickému pojetí byl věrný po celý svůj život. (Kumpera, 1992).

R. 1611 přišel mladý Komenský nejprve do Herbornu ležícího v Nasavsku. Jak Herborn, tak Heidelberg, byla akademická sídla výrazně kalvinisticky zaměřená. V téže době měla Herbornská univerzita v protestantském světě výbornou pověst, ať už se jednalo o program výuky, či o osobnosti profesorů. Studovala zde směska studentů všech sociálních vrstev i vyznání. Mladý Jan nevnímal nic jiného než studium, byl lačný po všech nových vědomostech, myšlenkách, zkušenostech i poznacích, se kterými přicházel denně do styku. (Kratochvíl, 1988).

Jeden z prvních učitelů, který učil na Herbornské akademii, byl kdysi dávno Kašpar Olevianus, který se proslavil jako proslulý spoluautor Heidelberského katechismu. Za Komenského studií přetrvával v Herbornu vliv profesora Viléma Zappera, jež napsal dílo „*Politia ecclesiastica*“, kde s dalšími profesory kladl důraz na to, že k reformaci nezbytně patří náprava života a církevní poslušnost a poukazoval na nutnost svědomité výchovy duchovní mládeže. V těchto veškerých ohledech bylo možné posilovat v Komenském bratrskou tradici. Dalším významným učitelem a biblistou byl Jan Fischer-Piscator, pod jehož vedením se Komenský hlouběji nořil do znalostí Písma a hlavně také k lásce k žalmům. Komenského velmi ovlivnilo Piscatorovo náboženské učení „*chiliasmus*“ o posledních věcech. Jeho hlavním znakem je silné očekávání, že Bůh neustále myslí na církev i svět, takže křesťané nevyčkávají zbytečně na jeho příchod. Chiliasmus nevybízí k bouřlivým intervencím do světa nespravedlnosti, ale snaží se trpělivě vyčkávat na Kristův zásah, který vytvoří nové nebe a harmonický svět bez bolesti a utrpení. (Řičan, 1971).

Největší dojem udělal na Komenského, profesor teologie, Jan Jindřich Alsted, jenž oplýval nezměrnou šíří svých znalostí, byl si jist ve všech vědních oborech a bořil hranice mezi nimi. Svým studentům otevíral nová poznání a vše propojoval do harmonie, kde nebyl rozpor mezi vědou a biblí, ale naopak vše tvořilo jednotný systematický řád. Profesor Alsted si Komenského a hrstku dalších studentů vybral jako pomocníky při tvorbě encyklopedického díla obsahující poznatky z dvaceti sedmi oborů. A v téže době utkvěla v hlavě mladého Komenského myšlenka, že sestaví pro svůj národ také encyklopedii, vše bude propojeno tak, aby byl stvořen harmonický systematický a logický celek. Dokonce encyklopedii již pojmenoval a to „*Divadlo veškerenstva věcí*“ („*Theatrum universitatis rerum*“). (Kratochvíl, 1988).

Dalším dílem, které započal psát v Herbornu, byl velký slovník „*Poklad jazyka českého*“ („*Thesaurus linguae bohemicae*“), který měl být úplným slovníkem a obsahovat

bezchybnou vzorovou gramatiku. Začátek tohoto literárního počinu byl tedy národní i pedagogický, v podstatě již obě díla předurčila zásadu později napsaných úspěšných děl, kdy došlo ke spojení jazykového zkoumání a encyklopedie. Cílem obou děl bylo rozumové a etické povznesení českého lidu. (Kváčala, 1921).

Na akademii v Herbornu bylo nespočetně myšlenkových proudů a popudů, z nichž působila nejvíce aktuální teorie herbornského profesora Alsteda o uspořádání státu, jež byla založena na tom, že hlava státu může vládnout pouze se souhlasem lidu a vše bylo odsouhlaseno na základě vzájemné smlouvy. (Kratochvíl, 1988).

Neméně zajímavý byl pedagogický projekt Wolfganga Ratichia-Ratkeho, který sliboval jednoduché a promptní naučení se jazykům, jako latině, řečtině a hebrejštině a navíc jedinému celosvětovému univerzálnímu jazyku, který by se stal univerzálním pro všechny státy pouze s jediným náboženstvím. (Kratochvíl, 1988).

„Všecko toto duchovní snažení – aspoň pokud se týče nejvýznamnějších osob a děl – mělo některé společné základní rysy. Předně k nim patřila snaha obsáhnout beze zbytku všechn ten obrovský příval nových poznatků a objevů, který narůstal vskutku sám ze sebe téměř před očima. Za druhé bylo třeba zvládnout tuto nesmírnou vědní oblast určitým systémem, přesněji řečeno z ní vědní systém vyvodit. A konečně tu byla snaha při vši tak různorodé pestrosti poznávaného „materiálu“ (nebo zvláště pro ni) dojít v jeho pojetí k celkové harmonii, která – zvláště v počátcích – by měla odstranit i rozpory mezi vědeckým poznáním a „zjevenou pravdou.“ (Kratochvíl, 1988, s. 25).

Komenskému se u jeho celoživotního díla zcela zřetelně objevily všechny tyto tři znaky, jejichž původ a základ pocházely bezpochyby z dětství a dospívání Komenského ve školách od Přerova až po Heidelberg. Později se k nim přidal tvůrčí profil Komenského, jeho směřování k cíli, které všechnu vynaloženou námahu ještě mnohokrát zvýšilo. (Kratochvíl, 1998).

Studia na německých akademiích v Herbornu i v Heidelbergu byla svými rozmanitostmi a novátorstvím velmi náročná. Nešlo jen o plnění zadaných úkolů a zvládnutí probíraného učiva, ale bylo se třeba také vyrovnat především s tlakem veřejných názoru, hlasů a ohlasů mimoškolských přírodovědců, filozofů a básníků, jelikož obzvláště v tehdejší době se hranice mezi těmito obory mnohdy překrývaly a dotíraly na rozum a cit novými popudy. Vše se odehrává v době plné osobností vědy, vynálezců, velkých básníků... (Kratochvíl, 1988).

Po dvou letech studií v Herbornu se Komenský vypravil do Amsterdamu, který jej zcela okouzlil svou atmosférou a dynamičností, kde sice panoval spěch, ale bez zmatku, kde mělo vše svou souměrnost a řád. (Kratochvíl, 1988).

„Mladá Nizozemská republika učarovala Komenskému na celý život, a to nejen bohatstvím a výstavností měst, ale hlavně rozvinutou kulturou, poměrně demokratickým politickým uspořádáním a svobodomyšlností.“ (Kumpera, 1992, s. 31).

V r. 1613 se Komenský, patrně dle instrukcí Láneckého a Žerotína, vypravil do Heidelbergu, který byl označován jako „sídlo múz“ nebo „německá Paříž“. Město Heidelberg bylo politickým a kulturním centrem, kde sídlila nejstarší německá univerzita, která byla založena r. 1386. Komenský zde strávil rok převážně usilovným studiem a setkal se zde s řadou zajímavých osobností. Mezi ně patřil významný profesor David Pareus, který byl zastáncem smíření dvou hlavních evangelických církví – luteránské a reformované. Vydal spis *Irenicum.*, kde základní myšlenkou tohoto díla bylo smíření všech protestantských věřících. (Kumpera, 1992).

Než Komenský opustil Heidelberg, obhájil svou disputaci „*De natura fidei lustificantis*“ („O povaze ospravedlňující víry“), jež pojednávala o základním protestantském článku, o ospravedlnění vírou. Naneštěstí rukopis ani možný dotisk nebyly dochovány. (Kumpera, 1992).

Za svá studia v cizině pocítil Komenský nezměrné množství nových poznatků, zkušeností, dojmů, které vyvodil v důsledky v činech, dílech i ve směru, kterým se pak vydal.

1.3 J. A. Komenský a jeho život po studiích

R. 1614 se Komenský vrátil do Prahy, celou cestu z Heidelbergu až do Prahy šel pěšky, převážně z důvodů finančních – za poslední peníze si koupil epochální dílo „*O otáčení těles nebeských*“ od Mikuláše Kopernika, ale také z důvodů zdravotních, aby posílil své zdraví z nemoci. V Praze sídlila česká větev Jednoty bratrské a po r. 1609 se Betlémská kaple stala její modlitebnou. První, co Komenský v Praze navštívil, byla právě Betlémská kaple. Jan Cyril, známý přerovského správce Láneckého a pozdější tchán Komenského, byl správcem této kaple a taktéž rektorem sousedícího teologického semináře. Ten obeznámil Komenského, jak se vyvíjí poměry v Čechách. (Kumpera, 1992).

Jednota bratrská ustanovila Komenského učitelem a později také rektorem na přerovské škole a po dvou letech se stal také knězem. Komenský Jednotu bratrskou miloval, cítil se jí vždy zavázán a oddaně pro ni pracoval. Bratři Jednoty bratrské budovali její sbory tak, aby byl duchovním ukazován cíl a směr života celému národu. Díky překladu Nového zákona z Bible, již zesnulého bratra Jana Blahoslava, a díky kralickým mistrům tiskařům, stáli vzdělanci Jednoty bratrské v čele českého reformačního humanismu. Komenský se k nim také přidal a brzy stanul na předních postech, čemuž vděčil nejen za svůj pracovní program, ale i za svůj vlastní výkon. (Řičan, 1971).

V r. 1616 byla Komenskému v Praze vydána první jazyková učebnice latiny „Pravidla snadnější mluvnice“ („Grammaticae facilioris praecepta“), bohužel se ale nedochovala. Snažil se v ní o příjemnější metody při vzdělávání dětí. Vydal zde také spis o rodu Žerotínů, jímž se zavděčil svému ochránci a obdivovateli Karlu ze Žerotína a také dílo „O starožitnostech Moravy“, kde zúročil své studijní cesty po Moravě. Díla se celá nedochovala, ale jejich částečný obsah je možno nalézt v moravských pracích historika Tomáše Pešiny. (Kumpera, 1992).

Dále také pokračoval v psaní českého slovníku „Poklad jazyka českého“, který již začal psát při svém studiu v Herbornu. Za své hlavní dílo v téže době považoval Komenský projekt české encyklopedie „Divadlo veškerenstva věcí“ s latinskou předmluvou „K vzdělcům vlastního národa“, která je obzvláště cenná. Pochází zřejmě z r. 1616, obsahuje náčrt programu Komenského k všeobecnému vědění a povznesení české země. Čtenáři měli být v pozici diváka ve světě věcí a poznávat dějiny, geografii i přírodu okolo sebe. Toto dílo bohužel nebylo dopsáno. Komenský měl v plánu v souvislosti s nedopsaným dílem „Divadlo veškerenstva věcí“, stvořit dílo „Divadlo písma“ („Theatrum Scripturae“), kde by byly obsaženy poznatky z Bible a křesťanské věrouky. Toto dílo poté rozšířil o nový titul, kde uvádí pouze název „Amphitheatrum universitatis rerum“, ale ten již bohužel také nedokončil. (Kumpera, 1992).

V r. 1616 byl svolán Jednotou bratrskou v Žeravicích u Kyjova významný církevní sněm za přítomnosti všech zástupců z Čech, Moravy i Polska, který měl upevnit pospolitost uvnitř Jednoty. U této události došlo k vysvěcení 26 nových kněží, včetně Komenského a také jeho spolužáka ze strážnické školy, Mikuláše Drabíka. (Kumpera, 1992).

V r. 1618 vypukla třicetiletá válka, což bylo vyvrcholením četných konfliktů mezi římskokatolickou církví a kalvinisty a luterány, a rovněž to byl také boj evropských zemí o politickou nadvládu. Válka začala revolucí stavů v české zemi, které byly zaměřeny proti

panovníkovi. Další, již probíhající, boj byl mezi Nizozemskem a Španělskem, který měl výrazný vliv na boje v Evropě. Podtrhnutím zájmu o moc byl počín katolické Francie, která ze strachu přestoupila na stranu kalvinistů a luteránů, aby se rod Habsburků nestal velmocí. První roky ve válce se odehrávaly převážně v Čechách a Rakousku, protože zde propukly revoluce proti Habsburkům. Další léta ve válce již probíhala víceméně mimo tato dvě území, protože katolíci velkou část bitev vyhráli a přemístili se na další území, která byla v moci protestantů. (http://cs.wikipedia.org/wiki/Třicetiletá_válka).

Rovněž v r. 1618 došlo v životě Komenského ke dvěma důležitým událostem. První byla svatba s Magdalenou Vizovskou, kterou láskyplně nazýval „klenot po pánu Bohu nejmilejší“. Magdalena pocházela z Přerova z bohaté měšťanské rodiny, její matka byla v přízni s Láneckými, tudíž se Komenský ocitl v příbuzenském poměru se svým patronem Láneckým. (Kumpera, 1992).

Druhou důležitou událostí bylo jmenování Komenského jako duchovního správce fulnecké školy. Spolu se ženou se odstěhovali z Přerova do Fulneku, kde bydleli v budově bratrské školy, kde si Komenský zařídil i knihovnu. V r. 1619 se jim narodil první syn. Období ve Fulneku bylo jedno z nejméně šťastných období v jeho životě. Bohužel toto období nemělo dlouhého trvání. Ve Fulneku panovaly vyostřené vztahy mezi majitelem panství a poddanými. Komenský díky svému smyslu pro spravedlnost a sociálnímu citění nemohl mlčet a chudých se zastával. Výsledkem se stalo jeho první vydané dílo „Listové do nebe“, které pojednává o dialogu chudých a bohatých s Ježíšem Kristem. (Kumpera, 1992).

8. listopadu r. 1620 došlo k bitvě na Bílé hoře, která byla součástí třicetileté války. V bitvě se střetly armády českých stavů a katolíků. Samotná bitva trvala pouze dvě hodiny, zvítězily armády katolíků. Prohra v této bitvě ovlivnila osud českého národa na několik desítek až set dalších let. 21. června r. 1621 bylo popraveno 27 vůdců stavovských vojsk protihabsburského odboje, mezi nimiž byl i známý lékař a rektor pražské univerzity Jan Jessenius. (Kumpera, 1992).

Bělohorské pohromy pocítila severní Morava až o několik měsíců později. Komenský byl nucen z Fulneku uprchnout, jelikož byly na všechny politicky aktivní bratrské duchovní vydány zatykače. Nerad opouštěl svou již podruhé těhotnou ženu a syna. Ukrýval se v letech 1621-1623 v Přerově, také v Moravské Třebové, Velkých Losinách... Po své rodině velmi tesknil a své ženě napsal spis „Přemýšlování o dokonalosti křesťanské“. Avšak již se nedozvěděl, zda jeho žena jeho spis četla, jelikož záhy po jeho útěku z Fulneku umřela na mor. Bohužel nebyl ušetřen ani jeho prvorozený syn, ani jeho

druhorozený, kterého nikdy neviděl. Taktéž jeho drtivá většina děl byl zničena a spálena. (Kumpera, 1992).

V tomto tíživém období plném žalu a smutku napsal Komenský spis „Truchlivý“, který pojednává o sporu mezi truchlivým, což je sám autor, a rozumem a vírou. Jedinou úlevu přináší zjevení Ježíše Krista, víra a rozum mu úlevu nepřináší. (Říčan, 1971).

V letech 1623-1627 se Komenský ukrýval v Čechách, v Brandýse nad Orlicí, Bílé Třemešné a Horní Branné. (<http://www.mjakub.cz>).

Dalším velmi významným dílem se stal „Labyrint světa a ráj srdce“. Toto dílo pojednává o poutníkovi, který bloudí světem a na jeho pouti jej provází Všeživ Všeudybud a Mámení. Toto dílo věnoval Karlovi ze Žerotína. Tisk tohoto díla nebyl v tak bouřlivé době možný, ale Karel ze Žerotína poznal jeho hodnotu a pořídil pár opisů, které se velmi rychle rozšířily a sklidily velký ohlas. (Kožík, 1970).

Mezitím císařské vojsko postupovalo dál a dál přes Čechy na Moravu a poddaní byli nuceni ke změně vyznání, na katolickou víru. Z těch, kdož se své víry nezřekli, se stali vyhnanci bez majetku a opouštěli svou vlast. Tento úděl čekal i Komenského. Před svým odchodem z vlasti napsal úvahu „O sirobě“, protože díky válce a drancování přibývalo sirotků. (Kožík, 1970).

Komenský se v Brandýse nad Labem sblížil s Dorotkou Cyrilovou, jejíž otec byl dřívějším správcem Betlémské kaple. Dorotka Cyrilová byla ochotna s Komenským snášet úděl psance a v r. 1624 se vzali. Krátce po svatbě se Komenský zúčastnil tajného sjezdu bratrských kněží v Doubravicích pod Krkonošemi, kde přešel polské hranice a hledal možnosti, kde by se mohli bratři ukrýt před pronásledováním z Čech. Útočiště našel v polském Lešně, které patřilo šlechtici Rafaelu Leszczynskému a žily zde bratrské sbory z Polska, Čech i Německa, které již byly vypuzeny z českých zemí v minulém století. (Kožík, 1970).

V r. 1628 opustil Komenský se svými druhy a jejich rodinami Čechy, tehdy ještě nevěděl, že se již do nich nikdy nevrátí. Jelikož krajina okolo Lešna připomínala moravský venkov, tak se nově příchozím snáze zabydlovalo. Hned po příchodu do Lešna se Komenský pustil do práce. Ještě před odchodem z Čech počal psát dílo „Velká didaktika“, jež je řazena k jeho vrcholným dílům. V tomto díle požadoval vzdělání pro všechny bez rozdílu, žáci by se měli vzdělávat formou názornosti, použít otevřenou mysl, učitel by si měl získat pozornost žáka, chtěl zavést školu hrou, ať se žáci učí s radostí, nikoliv s utrpením. Vše by

mělo plynout přirozeně, přecházet plynule od jednoduššího ke složitějšímu. Ale jelikož potřeboval i finance, protože mu jeho žena porodila dceru Dorotku Kristinu a on se musel starat, aby ji finančně zabezpečil, přijal místo učitele na gymnáziu v Lešně. (Kožík, 1970).

Zjistil, jaké tam vládou suchopárné a těžkopádné metody, bez formy názornosti a otevřené mysli, smyslů a rozumu. Ještě usilovněji tedy pracoval na svém vrcholném díle dnem i nocí. (Kožík, 1970).

Došel k poznání, že vzdělávání už začíná od narození a napsal dílo „Informatorium školy mateřské“, které bylo určeno matkám a chůvám a poskytovalo návod, jak vychovávat a vzdělávat děti již od útlého věku. (Kožík, 1970).

Komenský měl na svou rodinu málo času díky své usilovné práci pro národ, které bral jako své poslání, ale děti miloval nadevše. Dokládá to i jeho počín, kdy přijal za svou Kristinu Poniatowskou a Petra Figula, byť se svou ženou měl tři dcery a syna Daniela. Kristina byla osiřelá dcera bratrského kněze, jež upadala do záchvatů a trpěla zrakovými i sluchovými halucinacemi, ve kterých mívala vidění a prorokovala věštby, převážně konce náboženských válek a sporů, které končí smírem. Bohužel se mýlila, ale na svou dobu to byla zřejmě nejznámější prorokyně. Komenský zaznamenával a vydal ke své škodě všechna její vidění, čímž ztrácel na své vědecké vážnosti. (Hora-Hořejš, 1995).

Jeho díla „Velká didaktika“ i „Informatorium školy mateřské“ byly součástí obšírného plánu na změnu školního vzdělávání. Měly to být učebnice pro učitele. (Kožík, 1970).

Komenský byl v Lešně také pověřen dozorem nad studující mládeží i tiskárnou, kterou tam nechal v utajení dopravit Karel ze Žerotína. Na gymnáziu byl také pověřen úpravou učebních osnov. (Kožík, 1970).

Dalším významným dílem, které spatřilo v Lešně světlo světa, bylo „Dveře jazyka otevřené“. Toto dílo sklídilo ohromný úspěch, což Komenský ani nečekal. Sloužilo k odstranění obtíží při učení latiny, aby mládež poznala nejdůležitější věci na světě. Ohlas tohoto díla mu dodal odvalu podělit se o své didaktické návrhy s několika významnými osobnostmi a zanesl jim dílo „Didaktiku“ a věřil v příznivé reakce. Bohužel se jeho očekávání nenaplnilo, jeho požadavky se zdály čtenářům přehnané, zvláště nároky kladené na učitele. Zklamán těmito reakcemi se nepokoušel dílo vytisknout. (Kožík, 1970).

Komenský veškerou svou snahu směřoval k reformě „celého světa“. Jak jeho práce didaktické, tak jeho práce vědecké byly vědomě součástí jeho koncepce „nápravy“.

Jeho didaktické snažení mělo být přínosem nejen pro snazší a lepší vyučování jazyků, ale taktéž o pozvednutí věcného, filozofického a přírodovědného studia. (Floss, 1970).

„Slova, věci i lidské myšlení musí být vykládány v co nejužších souvislostech, čímž se má odstranit formalismus tradičního školského učení a vědění.“ (Floss, 1970, s. 12).

Komenský utužoval a dále rozvíjel své mezinárodní vztahy. V r. 1632 se stal sekretářem Jednoty bratrské a měl na starosti studenty, která vysílala Jednota do Nizozemí, Anglie a Německa. (Floss, 1970).

Během pobytu v Lešně uzrála v Komenském idea pansofie neboli vševědy. Neměl na mysli encyklopedii či nějakou první filozofii jako úvod do vědění, nýbrž pansofie by dle něj měla být abecedou bytí a odhalování jejich základních znaků a soubor metod, které by sloužily k odhalení reality. R. 1634 zaslal Komenský první náčrty pansofie svému anglickému příteli Hartlibovi a ten je o pár let později bez jeho vědomí vydal v Oxfordu a Londýně s názvem „Předchůdce vševědy“. V r. 1641 přijal Komenský pozvání Hartliba a jeho přátel do Anglie, kde strávil nakonec pouze jeden rok, jelikož v Anglii panovaly vnitropolitické konflikty a díky nim nemohl realizovat své reformní plány. Začal zde pracovat na svém dalším díle „Cesta světla“, kde je pouze světlo moudrosti schopno překonat špatné mravy světa, války a nevědomosti. V pozdějších letech věnoval toto dílo Anglickému království společnosti nauk. (Floss, 1970).

Po odchodu z Anglie dostal Komenský spoustu nabídek a pozvání do různých zemí, do Nizozemí, Francie a Švédska. Komenský strávil několik týdnů v Nizozemí, kde se mj. setkal s René Descartem, zakladatelem moderní filozofie. Poté se r. 1642 rozhodl přijmout nabídku ze Švédska od zbrojaře Ludvíka de Geera, který měl ve Švédsku zbrojní podniky a vyzbrojoval její armádu. De Geer si od Komenského hodně sliboval. Následujících šest let pracoval Komenský v Elblagu na reformě švédského školství, ale nefinancovala jej švédská vláda, nýbrž de Geer. Komenský měl za úkol sepsat učebnice pro švédské školy, ale tato práce jej spíše zdržovala od psaní jeho vrcholného pansofického a vševědného díla „Obecná porada o nápravě věcí lidských“, které je vyjádřením jeho celoživotního úsilí k nápravě člověka, společnosti a světa. Díky tomu, že „seděl na dvou židlích“, byl pod velkým tlakem. (Floss, 1970).

R. 1648 byl vyhlášen vestfálský mír a ten znamenal konec všem politickým nadějím Komenského. Habsburkům byl potvrzen jejich současný stav ve střední Evropě. Nebyla přijata ani školská reforma, kterou Komenský pro Švédy navrhl, a jeho švédští přátelé

začali ztrácet ve Švédsku svůj vliv. Velice zklamaný Komenský odchází zpět do Lešna, kde v r. 1650 vydal spis „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské“, v níž vystupovala Jednota jako umírající matka odkazující své duchovní bohatství českému národu. (Floss, 1970).

Po návratu do Lešna zažil Komenský další velkou ránu, zemřela mu jeho druhá žena Dorota, která již delší dobu stonala s plícemi. Jelikož byl ale nucen řešit svou rodinnou situaci a potřeboval ženskou ruku, která by se postarala o jeho dvě nejmladší děti a vedla mu domácnost, vzal si záhy r. 1649 Janu Gajusovou, dceru českého faráře z Týna. Byl to sňatek z rozumu, Jana Gajusová byla ochotna snášet tíhu samoty a starost o děti. (Hora, Hořejš, 1995).

V r. 1650 přijal Komenský nabídku Zikmunda Rákócziho, aby přijel do Blatného (Šaryšského) Potoku v Uhrách a zreformoval zde sedmihradské školství. Komenský nabídku přijal a pustil se s nadšením do práce, dokonce vybudoval v Blatném Potoku i tiskárnu. V letech 1650-1651 vydal spis „Škola pansofická“, které obsahuje návrh na zřízení vševědné školy. (Floss, 1970).

Léta prožitá v Blatném Potoku bohužel nenesla plody své práce. Šlechtičtí rodiče očekávali, že Komenský okamžitě učiní z jejich nevzdělaných potomků vzdělané a byli zklamáni a rozčarováni, když zjistili, že se jedná o dlouhé a namáhavé studium, čímž došlo k oboustrannému rozladění. Po smrti Zikmunda Rákócziho usedl na trůn kníže Jiří II. a ten neměl o školské či vědecké záležitosti sebemenší zájem. Šlechta tedy nepochopila snahy Komenského, ani učitelé se nesnažili, aby usnadnili a zpříjemnili žákům studium. Aby Komenský zvrátil přesvědčení učitelů i rodičů, rozhodl se zavést divadelní představení, která se mu již osvědčila v Lešně. Naneštěstí i v tomto případě nenalezl pochopení. Komenský se tedy rozhodl, že Blatný Potok opustí. Kněžna Zuzana jej však požádala o dobrou vůli, aby ještě nějakou dobu zůstal a dala mu volnou ruku ohledně divadelních představení. Komenský si byl vědom, že jej budou všichni zvýšeně sledovat, proto si dal na divadelním představení velmi záležet. Hned první představení mělo velký úspěch, jednalo se o dramatickou úpravu několika kapitol z jeho díla „Dvěře jazyků odevřené“. Také učitelé uznali, že žáci předvedli znamenité výkony a úžasný pokrok. Další představení, která následovala, měla větší a větší úspěch. Komenský na divadelních hrách ukázal, že hry učí nejen školní látce, ale i příkladnému chování a společenskému vystupování. Po velkých divadelních úspěších se kněžna pokusila Komenského přemluvit, aby zůstal, ale on jí již nevyhověl. Měl obavy ze zhoršující se náboženské a politické

situace a vrátil se zpět do r. 1654 do Lešna, kde již byl toužebně očekáván svou rodinou. Z Uher si Komenský dovezl rukopis dětské obrázkové encyklopedie „Svět v obrazech“, kterou počal psát již v Blatném Potoku v letech 1652-1654 a v Polsku ji chtěl ještě doplnit o pár kapitol. (Kožík, 1970).

V r. 1655 se objevila v Polsku švédská vojska, Komenský si od Švédska hodně sliboval, vojska se však zachovala jinak, než jak doufal. Proti násilí švédských vojáků povstal selský lid a 26. dubna r. 1656 bylo sedláky vypáleno celé Lešno, které mělo pro Švédy sympatie. Komenský stihl i se svou rodinou včas utéci do Slezska. Vypálením Lešna však přišel o celou svou knihovnu, řadu rukopisů a také o své celoživotní dílo, které psal přes čtyřicet let, „Poklad jazyka českého“ (Floss, 1970).

Zcela zdrcený Komenský přišel opět o svůj celý majetek, ale podařilo se mu zachránit svůj život i své rodiny. Do Lešna se již vrátit nemohli, nebylo tam bezpečno a v bezpečí nebyli ani ve Slezsku. Nějakou dobu pobýval ve Frankfurtu, Štětíně a Hamburku. Zpráva o vypálení Lešna se dostala i do Amsterdamu a tam jej pozval Vavřinec de Geer. (Kožík, 1970).

Komenský měl i v Nizozemí spoustu vlivných příznivců, jak politiků, tak i tiskařů. Po pádu všech nadějí, které by vedly ke změně politické situace, začal Komenský věřit chiliastickým nadějím a to hlavně zjevením Mikuláše Drabíka, čímž ztrácel u svých příznivců své sympatie a vážnost. Komenský v r. 1657 vydal Drabíkova zjevení pod názvem „Světlo v temnotách“ a o dva roky později v r. 1659 vydal spis „Historie zjevení“, kde se pokouší vysvětlit vznik zjevení a svou cestu k nim. Komenský postupně ztratil podporu předních osobností a stáhl se do ústraní. Pravděpodobně tato díla měla negativní vliv na jeho další dílo a to „Obecná porada o nápravě věcí lidských“, která díky tomu upadla v zapomnění. Nicméně Komenský dál neúnavně pracoval na tomto díle, ale bohužel již cítil, že jej nedokončí, což jej velmi trápilo, protože si byl jistý, že by toto dílo významně přispělo k řešení problémů ve společnosti a ve světě. Komenský sledoval politickou situaci a duchovní vývoj v Evropě až do konce svých dní a v r. 1667 vydal spis „Posel míru“ s výzvou, aby válčící země (Anglie a Nizozemí) již zastavily nepřátelství, jeho starost o zajištění světového míru se podstatně promítla i v díle „Obecná porada o nápravě věcí lidských“. Toužil tímto dílem rozvést dialog, všeobecnou rozpravu všech předních politiků, vědců a církve, jak odstranit ze světa konflikty, války a jak najít způsob, jak smířit celé lidstvo, aby všichni žili v míru, porozumění a spolupráci. (Floss, 1970).

V předzvěsti blízké smrti si Komenský povolal syna Daniela a zapřísahal jej, aby společně s jeho pomocníkem Kristianem Nigrinem dokončili a vydali velké dílo „Obecná porada o nápravě věcí lidských“. (Kožík, 1970).

Bohužel v tehdejší době nebyl o dílo zájem, proto spatřilo s velkou slávou světlo světa až téměř o 300 let později, kdy dílo našel spolek komeniologů, jež bylo považováno za dávno ztracené. (Kumpera, 1992).

Komenský nebyl na sklonku svého života starcem „na odpočinku“, ale stále se snažil pracovat na dalších spisech, měl vůli překonávat nejrůznější „labyrinty“, zklamání, otřesy, krize a činil to velmi moderním způsobem a to pracovní terapií. (Polišenský, 1996).

Od r. 1667 si Komenský stěžoval na zhoršující se zdraví a 15. listopadu r. 1670 zemřel, s největší pravděpodobností na následky mozkové mrtvice. Pohřeb se konal až týden po jeho smrti, 22. listopadu r. 1670 v malém kostelíku v Naardenu, kde se v současné době nachází Komenského mauzoleum. (Floss, 1970).

„Tak prostě a nenápadně se uzavřel život a dílo velkého poutníka a muže touhy, jenž jako Sokratés chtěl raději zemřít než nepoučovat o lepším. Jeho úsilí osvobodit lidstvo z labyrintů nevědomosti, násilí a nenávisti zůstává největším vkladem české reformace do fondu světové kultury a trvalou výzvou lidskému společenství i na prahu třetího tisíciletí.“
(Kumpera, 1992, s. 152-153).

2 J. A. KOMENSKÝ A JEHO ŽIVOTNÍ ROLE

V nejrůznějších pramenech se dočítáme, jaký měl Komenský neskutečný a obrovský vliv na školství celkově, jak byl neuvěřitelně pracovitý a výkonný, jak promlouval k národu skrze svá díla, jak se neustále snažil o jeho ekumenismus včetně víry, ale málokde se dočteme, jaký byl jako člověk, jak obstál ve svých životních rolích, jaký byl v soukromí. V následující kapitole tedy popisují Jana Amose Komenského v jeho osobních životních pozicích a rolích a to jaký byl v roli dítěte, studenta a rodiče.

2.1 J. A. Komenský jako dítě

„Komenskému největší svobodou bylo jeho dětství.“ (Pražák, 1920, s. 15).

Jak již bylo zmíněno v první kapitole „Komenský a jeho dětství“, bohužel o této etapě jeho života víme velmi málo. Sám Komenský se o dětství zmiňuje zřídka, jen v útržcích, náznacích a prameny se liší v údajích, co se týče jeho rodiště, zda to byla Komňa, Nivnice či Uherský Brod, jelikož se za svůj život podepisoval nejen Komenský, ale také Nivnický či Segeš – což bylo jméno po jeho otci Martinovi. Jeho syn Daniel uváděl místo jeho narození Uherský Brod.

Malý Jan byl vychováván v českobratrské rodině, kde panovala přísná mravní měřítko, hodnoty, tradiční životní styl a také pracovitost a kázeň. Navštěvoval základní bratrskou školu v Uherském Brodě. Byl jediným synem, měl čtyři sestry. Vyrůstal snad v bezstarostnosti, v úplné, poměrně slušně zabezpečené rodině a rodiče jej již od dětství vedli ke vzdělávání, jelikož vlastnili velkou knihovnu. (Hora-Hořejš, 1995).

Bohužel do jeho takřka idylického dětství zasáhla krutá rána a v r. 1604 mu zemřeli oba rodiče i dvě ze sester, zřejmě na epidemii. Kromě bolesti ze ztráty to pro něj znamenalo také velkou osudovou změnu. Odstěhoval se k otcově sestře Zuzaně Nohálové ze Strážnice. Finančně byl zajištěn, jelikož mu byla připsaná nemalá část dědictví po rodičích, ale pro dvanáctiletého chlapce to byla velmi krutá rána ztratit své nejbližší a navíc opustit svůj rodný kraj. Dá se říci, že tímto okamžikem se počala nekonečná pouť Jana Amose Komenského trnitou cestou života. (Hora-Hořejš, 1995).

U otcovy sestry Zuzany ve Strážnici strávil přibližně rok a navštěvoval zde školu ne příliš valné úrovni. Navázal zde přátelství se spolužákem Mikulášem Drabíkem, které jim vydrželo celý život. Bohužel zdánlivá idyla netrvala dlouho a klid Strážnice narušil vpád

protihasburských vojsk a dům jeho tety Zuzany byl celý vypálen. Tím přišli o svůj veškerý majetek a malý Jan strávil další čas u jedné ze svých sester v Uherském Brodě, kde ale nevydržel dlouho a ocitl se poté u svých poručníků v Nivnici, kde ovšem nebyl šťasten a trápil se, poručníci mu k srdci nepřirostli. Byl vychován skromně, ale nestrádal, jeho rodina byla poměrně slušně zabezpečená, zato u poručníků v Nivnici všichni obývali jednu místnost. Jan zde vykonával činnost čeledína, jelikož zde bylo zvykem, že třináctiletí chlapci již do školy nechodí, nýbrž pracují. Z Jana se stal tedy na čas čeledín a tato ztracená léta bez studia po odchodu do Přerova brzy dohnal. (Hora-Hořejš, 1995).

2.2 J. A. Komenský jako student

Komenský byl od prvního dne ve škole velmi pilný, talentovaný, lačný po nových informacích, měl nezměrnou chuť se neustále vzdělávat a později toužil vše, čemu se naučil, předávat dál. Nebylo takřka oboru, ve kterém by se nebyl orientoval či o který by neprojevoval zájem. V době studií jej inspirovala hrstka významných pedagogů, z nichž se mu nejvíce do srdce zapsal profesor teologie Jan Jindřich Alsted z Hernbornské univerzity, který měl nezměrné znalosti takřka ze všech oborů a to byl o pouhé čtyři roky starší než jeho studenti.

Výrazného nadání Komenského, kterým oplýval, si povšimli bratrství kněží a samotný rektor Jan Albín již na přerovské škole. Rozhodli o jeho dalších krocích, které povedou k povolání kněze. V téže době vysílala Jednota bratrská nejlepší studenty na studia do zahraničí, do Herbornu a Heidelbergu. Komenský byl samozřejmě vybrán a tak se vybaven slušnou úrovní všeobecných znalostí vydal s hrstkou spolužáků nejprve do Herbornu a poté do Heidelbergu. Obě akademie poskytly Komenskému kvanta vědomostí, myšlenek, zkušeností a také posílení jeho bratrské tradice. Náboženské učení „chiliasmus“ jej ovlivnilo v názorech, myšlenkách a postojích, které prezentoval ve svých dílech, již na celý život. Studoval v době, kdy jeden vynález stíhal druhý, tudíž tato doba byla velkou výzvou pro odvážné myšlenky či skutky. (Kumpera, 1992).

Již zmíněný profesor Alsted inspiroval Komenského k napsání encyklopedie pro svůj národ v mateřském jazyce s názvem „Divadlo veškerenstva věcí“, spis bohužel nebyl dokončen. Dalším dílem, které mělo dosáhnout velkého úspěchu, byl velký slovník „Poklad jazyka českého“, který také započal psát v Herbornu a pracoval na něm bezmála

čtyřicet let. Jeho dílo bylo bohužel zničeno požárem v Lešně a nedochovalo se z něj vůbec nic. (Kumpera, 1992).

Studia na obou německých akademiích byla velmi náročná, nejen svými úkoly a zvládnutím probraného učiva, ale bylo nezbytné se rovněž vyrovnat s tlakem tehdejší doby, kdy hlásali své názory mimoškolní filozofové, básníci i přírodovědci. Hranice mezi jednotlivými obory se překrývaly a poskytovaly prostor pro nové myšlenky a popudy. (Kumpera, 1992).

Komenského tato doba velmi fascinovala a snažil se z ní vytěžit co nejvíce. Ve škole do sebe absorboval maximum vědomostí a snažil se hledat návaznost mezi těmito vědomostmi a myšlenkami veřejně prezentovanými.

Za svá studia navštívil Komenský Amsterdam, který ho naprosto okouznil svou atmosférou a dynamičností, ale zároveň také svou systematičností a řádem. (Kratochvíl, 1988).

Na heidelberské akademii obhájil Komenský svou disputaci „O povaze ospravedlňující víry“, jež byla napsána na základě protestantské víry, kdy ospravedlněním vírou dojde k odpouštění hříchů, jejich vysvobození a žití v souladu s Bohem. Tento rukopis se bohužel nedochoval. (Kumpera, 1992).

Veškeré nabyté vědomosti, myšlenky, poznatky a dojmy zúročil ve svých budoucích dílech, která už navždy ovlivnila celý národ, jak tehdejší, tak i současný, svou nepopíratelnou nadčasovostí.

2.3 J. A. Komenský jako manžel a rodič

Komenský děti miloval, tvrdil, že kdo má děti v domě, má doma anděly a děti by měly být zejména pro rodiče klenoty drahé nad zlato. (Pražák, 1920).

Z různých pramenů vyplývá, že mu jeho rodina a děti byly oporou a to nejen v těžkých dobách, většinu svého času věnoval své práci a životnímu poslání. Pravděpodobněji ještě urputněji díky ztrátám svých milovaných nejbližších se mu stala jeho práce a díla oporou a jedinou životní jistotou.

Za svůj život měl tři manželky. Jeho první manželkou byla Magdalena Vizovská, se kterou se seznámil již v Přerově. Byl to sňatek z lásky a Komenský ji láskyplně nazýval „klenot po pánu Bohu nejmilejší“. Po svatbě r. 1618 se spolu přestěhovali do Fulneku, měli spolu

dva syny. Jejich začátky ve Fulneku byly prosvíceny rodinnou pohodou a harmonií, byli taktéž dobře finančně zabezpečeni. Bohužel idyla netrvala dlouho, na Komenského a další aktivní bratrské duchovní byl vydán zatykač, proto musel z Fulneku uprchnout a skrýval se na různých místech na Moravě. Po své rodině velmi tesknil a své manželce Magdaléně věnoval spis „Přemýšlování o dokonalosti křesťanské“. Bohužel přišla další velká osudová rána a manželka Magdalena i oba synové (druhý syn byl takřka novorozeně) zemřeli záhy na morovou epidemii. (Kumpera, 1992).

Po další velké osobní ztrátě se Komenský ještě více ponořil do své práce a jeho aktivita byla až neskutečná. Věděl, že není sám, kdo prožil osobní ztráty a jeho sociální citění a empatie mu vlila novou energii do žil, aby pomáhal druhým lidem.

Jeho druhou manželkou se v r. 1624 stala Dorota Cyrilová, dcera bývalého správce Betlémské kaple. Vzali se během doby, kdy byl Komenský ve vyhnanství a krátce po svatbě opustili českou zem a přestěhovali se do polského Lešna. Během manželského svazku spolu měli čtyři děti, tři dcery, Dorotu Kristinu, Alžbětu a Zuzanu a syna Daniela. Navíc přijali do rodiny za své psychicky postiženou a osiřelou Kristinu Poniatowskou a Petra Figula, což svědčilo o Komenského lásce a porozumění k bližním. Bohužel přišla další rána osudu a po návratu ze Švédska jeho manželka Dorota, která již delší dobu stonala, zemřela na onemocnění plic. Komenský na ni vzpomínal jako na tichou, trpělivou a velmi laskavou ženu. R. 1644 umřela také Komenského schovanka Kristina Poniatowská. Po přijetí nabídky práce v Blatném Potoce, kam jej pozval sedmihradský kníže Zikmund Rákóczi, byl Komenský nucen řešit rodinnou situaci a potřeboval péči ženské ruky pro své dvě nejmladší děti. Proto se Komenský r. 1649 potřetí oženil s Janou Gajusovou, dcerou českého faráře z Týna, která byla výrazně mladší než její manžel. Byl to sňatek z rozumu a Jana Gajusová byla ochotna vzít na sebe starosti o děti i tíhu samoty. Toto manželství již bylo bezdětné. (Hora-Hořejš, 1995).

Poslední bolestnou ránou osudu ze ztráty svých bližních bylo úmrtí Petra Figula v r. 1670, kdy zemřel na podchlazení. Tato zpráva Komenského velmi zdrtila, měl Petra velmi rád, měl být také pokračovatel jeho snů. Petr po sobě zanechal Komenského dceru Alžbětu, vdovu s pěti dětmi, o které se Komenský postaral. (Kratochvíl, 1975).

3 J. A. KOMENSKÝ A JEHO DÍLA

Za svůj život napsal Komenský okolo 250 děl. Bohužel se většina z nich nedochovala nebo byla zničena.

V této kapitole zmiňuji nejvýznamnější a nejznámější díla Komenského, rozdělena dle svého zaměření na filozoficko-teologická a pedagogická a nastiňuji jejich obsah.

3.1 Filozoficko-teologická díla

Nejvýznamnějšími filozoficko-teologickými díly J. A. Komenského jsou „Labyrint světa a ráj srdce“, „Truchlivý“, „Cesta světla“ a „Listové do nebe“. Dílu „Listové do nebe“ se detailněji věnuji v poslední, šesté kapitole.

Labyrint světa a ráj srdce

Komenský toto dílo napsal v r. 1623, kdy se skrýval v Čechách a věnoval jej Karlu ze Žerotína, který rozpoznal hodnotu tohoto díla a hned jej dal vytisknout. Spis obsahuje 54 kapitol a skládá se ze dvou rozporných částí. „Labyrint světa“ pojednává o poutníkovi (což je sám Komenský), který bloudí světem a touží najít nejlepší povolání a poznat pravdu. Na jeho pouti jej provází Všeživý Vševid, který touží po poznání a Mámení, které má falešný pohled na svět, čímž schovává touhu po pohodlí a rozkoši, používá lži jako zbraně a má posměch pro ty, kteří jsou stíženi utrpením pro pravdu a poctivost. Společně procházejí světem a poutník je roztrpčený a zklamaný, ve světě nachází jen samou přetvářku, závist, zlobu, nenávisť, násilí, krutost, bezpráví a nesmyslný spěch. Poutník se dostává do rozporu s Všeživým Vševidem i Mámením, jelikož ho žádné povolání neuspokojuje a nechce ani slyšet o jejich radách, které by sváděly ke stejným nepravostem, nechce se již dívat na svět „růžovými brýlemi“ Mámení a uzavře se ve svém srdci. Ve druhé části „Ráj srdce“ prchá zklamaný poutník ze zkaženého světa a v jeho bezvýchodném temnu a čirém zoufalství se mu zjeví Ježíš Kristus, který mu odhaluje pravou bezpečnost, což je propojení se s Bohem jako zosobnění té nejvyšší pravdy, moudrosti a spravedlnosti. (Komenský, 1998).

Truchlivý

Skládá se ze čtyř dílů, první dva z nich s názvy „Truchlivý, to jest smutné a tesklivé člověka křesťanského nad žalostnými vlasti a církve bídami naříkání“ a „Truchlivého druhý díl, to jest Rány obnovující a jiskřící se v člověku tesknosti v čas dlouhotrvajících božích metel a těžkostí“ napsal Komenský v letech 1623-1624 v Brandýsi nad Orlicí v pobělohorském období plném ztrát, jak svobodou vyznání, tak i osobní ztrátou své rodiny, kdy jeho první žena Magdalena Vizovská a jejich dva synové zemřeli na mor. První dva díly pojednávají o sporu formou dialogu mezi truchlivým, což je sám autor, a rozumem a vírou. Víra a rozum truchlivému úlevu nepřináší, zpochybňuje ve sporu dokonce boží spravedlnost. Jedinou úlevu přináší zjevení Ježíše Krista, který jej přesvědčí, že po těžkých zkouškách dosáhnou trpící lidé vysvobození. Ve třetím a čtvrtém díle se již forma dialogu nenachází. Třetí díl nese název „Truchlivého třetí díl, v němž se zdržuje Řvaní hrdličky v rozsedlinách skalních a skrýši příkré dlouho zůstávající“ a Komenský jej napsal v r. 1650 v Lešně. V tomto díle pronáší truchlivý žalostný monolog k Bohu a touží u něj nalézt ochranu před nepřáteli. Spis přesvědčuje o nezbytnosti víry v boží spravedlnost. Poslední čtvrtý díl se nazývá „Truchlivého díl čtvrtý a ostatní, to jest Smutný hlas zaplášeného hněvem božím pastýře k rozplášenému hynoucímu stádu. Ostatní již rady dáním se všechněmi se žehnající“ a byl napsán v r. 1660 v Amsterdamu. Komenský již v tomto díle nedoufá v obrát dobra, věří však ve vítězství Ježíše Krista. Přes určitou skepsi podněcuje své zbylé bratry z Jednoty, ať ve své víře vytrvají až do konce. (Komenský, 1998).

Cesta světla

Komenský napsal toto dílo v letech 1641-1642 v Londýně. Jedná se o jedno z jeho nejvýznamnějších a nejkrásnějších děl. Po ztrátě víry v pravého Boha toužilo lidstvo pomocí nejrůznějších prostředků vyjít z temnoty zpět do světla. A pouze světlo moudrosti je schopno přestat mravní bídu světa, nevědomosti i války. A lidé mají za povinnost toto světlo hledat a nadále rozvíjet k zlepšení vzdělání, církevního i politického uspořádání a přichystat se na Kristův příchod. Je tedy třeba šířit vzdělání vhodnými prostředky. K tomuto pohledu na svět nabízí cestu pansofie, kterou Komenský v tomto díle definoval jako vše, co požadují všichni, kdo touží být moudřími a lidé by měli vidět v tomto jasném světle cíle všech věcí a prostředky, jež k těmto cílům vedou, které by měly být pouze dobré a spolehlivé, to poté tedy označuje člověka za moudrého. (Kumpera, 1992).

„Cesta světla dosud vyhledaná a i nadále vyhledávaná, to jest promyšlené pátrání, jak v blížícím se soumraku světa úspěšně šířit světlo rozumu, moudrost, po všech myslích všech lidí a po všech národech.“ (Komenský, 1992, s. 11).

Listové do nebe

Dílo vzniklo v letech 1617-1619 ve Fulneku. Skládá se z pěti listů: listu chudých lidí Ježíši Kristu, odpověď Ježíše Krista chudým lidem, list Ježíše Krista bohatým lidem, odpověď bohatých lidí Ježíši Kristu a vyvrcholením celého díla je pátý list Ježíše Krista chudým i bohatým lidem s konečným rozhrěšením. V prvním listě si chudí lidé stěžují na bohaté, jak se k nim špatně chovají, a jak mezi nimi panuje nerovnoprávnost. V druhém listě se je Ježíš Kristus snaží ukonejšit, ať nedávají jen na pozlátka a že on si také vybral pro svůj pozemský život chudobu a že jeho věrné služebníky spasí posmrtný život. Třetí list věnuje Ježíš Kristus bohatým lidem a kárá je, ať se chovají lépe k chudým a žijí mravně dle božích přikázání. Ve čtvrtém listě se obhajují bohatí, že se k chudým nechovají špatně, ale že naopak chudí jsou líní a zahálčiví a to že mezi nimi panuje nerovnoprávnost, je naprosto spravedlivé vyústění stavů a že si svých majetků váží a že si na ně vydělali poctivou prací. Pátý list je vyvrcholením celého díla, Ježíš Kristus v něm sděluje všem lidem bez rozdílu, že všichni budou zúčtováni u posledního soudu dle svých skutků. (Komenský, 1970).

Spis je ukončen povzdechem autora, že svět čeká na příchod a spasení Ježíše Krista a ať již tedy přijde co nejdříve. (Kváčala, 1921).

3.2 Pedagogická díla

Mezi nejvýznamnější a nejznámější pedagogická díla J. A. Komenského patří v první řadě „Velká didaktika“, „Obecná porada o nápravě věcí lidských“ a „Svět v obrazech“. Následují „Informatorium školy mateřské“, „Dvěře jazyků odevřené“ a „Škola pansofická“.

Díla „Velká didaktika“, „Informatorium školy mateřské“ a „Škola pansofická“ podrobněji rozebírám v šesté kapitole, v praktické části.

Velká didaktika

Velká didaktika se řadí k vrcholným pedagogickým dílům Komenského, byla stvořena v letech 1627-1632. Dílo obsahuje 33 kapitol a 4 základní okruhy – nábožensko-antropologický úvod a pedagogiku, obecnou a zvláštní didaktiku, vedení mládeže a organizaci školství. Pojednává o umění umělého vyučování, jak vést mládež k ušlechtilým mravům a zbožnosti a jak učit mládež užitečným vědomostem. Dokonalá výchova zahrnuje 24 let věku, jedná se o období dětství do 6 let, pacholectví do 12 let, chlapectví do 18 let a jinošství do 24 let. Pro každé období je zvláštní škola a zvláštní knihy. Pro první období dětství je to mateřská škola a rodinná výchova, pro druhé období pacholectví je to škola obecná, pro třetí období chlapectví následuje škola latinská a pro čtvrté období je pro studium vhodná akademie. Promítají se zde základní Komenského myšlenky jako je rovnoprávnost, že vzdělání má být poskytnuto všem bez jakýchkoliv rozdílů, jak pro bohaté, tak i pro chudé, nejen pro muže, ale i pro ženy. Školy by měly být „dílnou lidskosti“ a žáci by měli být vyučování všemu podstatnému a potřebnému pomocí správných metod, jako postupovat od smyslového poznání k rozumovému, od jednoduššího ke složitějšímu. Komenský v tomto díle projevuje i sociální citění a nabádá vrchnost a církev, aby uhradili vzdělání sirotkům a nemajetným lidem. (Komenský, 1948).

Obecná porada o nápravě věcí lidských

Toto vrcholné pansofické a vševědné dílo psal Komenský téměř 30let, ale bohužel jej zcela nedokončil, vznikalo v letech 1645-1670. Skládá se ze sedmi částí, za života Komenského byly vytištěny pouze dvě první části. Komenský na smrtelném loži pověřil svého syna Daniela, ať dílo uspořádá a vydá, ale k vydání již nedošlo, v tehdejší době nebyl o toto dílo zájem. Pak se na spisy zapomnělo a byly považovány za ztracené. Až v letech 1934-1935 objevil „ztracené“ spisy spolek komeniologů v knihovně sirotčince v Halle nad Sálou. V 50. letech byl tento historický poklad věnován Československu a je uložen ve Státní knihovně v Praze. (Kumpera, 1992).

„Obecná porada je vyjádřením celoživotního Komenského úsilí o nápravu člověka, společnosti a světa a nejcennějším výrazem jeho myslitelsko-vychovatelského odkazu. Autor se tu projevil nejen jako teolog, historik, filozof, politický teoretik, ale především jako vychovatel a reformátor lidstva. Snaha o integrální nápravu je naznačena strukturou celého díla.“ (Kumpera, 1992, s. 224).

Níže uvádím názvy jednotlivých částí s jejich stručným popisem.

První část „Panegersia“ neboli Univerzální probuzení je úvodní částí celého díla, obsahuje 12 kapitol. Definiuje, co obnáší „probouzení“ k poradě a spáse lidstva, jedná se o probuzení sebe samého, ostatních lidí a Boha. Autor tyto vztahy nazývá „lidskými věcmi“, jak jsou pokažené a jaká hanba a vina z toho celého plyne. Na nebi a na zemi se odjakživa uvažovalo o nápravě a nyní je nutné se o to pokoušet znovu, ale s využitím jiných nových cest. Je nutné probudit všechny z nevědomosti a ukázat jim dobro včetně cest k jejich dosažení. (Komenský, 1992).

Smyslem nápravy je nepřetržité sblížování člověka i společnosti s dokonalostí, Komenský její pravzor vidí v Bohu. (Kumpera, 1992).

Druhá část se nazývá „Panaughia“ neboli Univerzální osvětlení. Vykládá o všeobecném světle poznání, jež má vést k nápravě, o trojím oku člověka, aby mohl pohlížet na trojí Boží světlo a na vše, co díky tomuto světlu vidí, tedy pomocí smyslů, rozumu a víry na základě analytických, syntetických a synkritických metod. Jak mohou lidé použít cesty světla a propojit je, aby odehnaly tmu. Na cestách je spousta překážek, které je třeba překonat, je tedy nutná a žádoucí aktivita lidí, která směřuje k dobru, a všichni lidé z ní mají prospěch. (Komenský, 1992).

Třetí část nese název „Pansophia“ neboli Univerzální moudrost, Všemoudrost, Vševěda.

„Všeobecná moudrost založená na samé lidské přirozenosti tak, že pomocí všech vrozených obecných znalostí, vrozené touhy po dobru a správného poznání snah a prostředků k dosažení touženého, jakož i jejich řádného uplatnění při všech dílčích krocích mohou všichni lidé zřetelně vidět všechno své dobro a zlo, dobra dosáhnout, budou-li je sledovat po zcela neklamných cestách, a zlu uniknout, budou-li mu unikat.“ (Komenský, 1992, s. 223).

Tato část nebyla dokončena, jedná se o soubor hlavních principů, věcí a jevů, které jsou zasazeny do světa pomocí struktur. Dílo obsahuje oblíbené autorovo triadické členění, ve světových principech se jedná o hmotu, ducha a světlo a v myšlenkové principy uvádějí vědět, chtít a moci. Cílem této části je celkové poznání sebe sama, vyústěním tohoto poznání by měla být životní spokojenost a následná náprava a sloučení všeho a všech. (Kumpera, 1992).

Čtvrtá část s názvem „Pampaedia“ neboli Univerzální vzdělávání, Vševýchova přemýšlí o univerzálním vzdělání ducha a o zavedení uceleného řádu ve všech záležitostech života.

Vzdělání a výchova jsou celoživotními procesy, jež vedou jedince a společnost ke zdokonalení a nápravě. Vzdělávání by tedy měli být všichni, všemu a všestranně. Život obsahuje sedm věkových stupňů a Komenský je rozvedl do sedmi škol. Jedná se o školu zrození, útlého dětství, dětství, dospívání, mladosti, dospělosti, stáří a smrti. (Komenský, 1992).

Pátá část se nazývá „Panglottia“ neboli Univerzální jazyk a naznačuje koncepci nového umělého jazyka, jenž by byl více dokonalý oproti latině a usnadňoval by mezinárodní porozumění. Jednalo by se o jazyk harmonický, libozvučný a snadno naučitelný. Výuka národních i cizích jazyků by měla být rozvíjena zároveň, aby došlo taktéž k rozvoji poznání a dorozumění. (Kumpera, 1992).

Šestá část „Panorthosia“ neboli Univerzální náprava, Všenáprava je vrcholem celého díla a uvažuje o nápravě veřejného stavu vzdělání, náboženství a občanského zřízení. (Komenský, 1992).

Náprava začíná u každého člověka, pokračuje v rodině a následně ve škole, kde vrcholí v reformě vzdělanosti, církvi a států. Dílo obsahuje také návrh o zřízení mezinárodní rady pro smíření církví celého světa a taktéž mezinárodního mírového sboru k řešení rozporů mezi státy a národy. (Kumpera, 1992).

Sedmá část „Pannuthesia“ neboli Univerzální probuzení je závěrečnou částí celého díla, ve které Komenský podněcuje všechny lidi, aby byli nápomocni při uskutečňování všenápravy a ustanovili trvalý mír. Je zde opět kladen důraz na význam vědeckého pokroku, jelikož každé „rozšíření“ světla vede k lidskému prospěchu. Toto dílo bylo stvořeno v 17. století v období tzv. vědecké revoluce. (Kumpera, 1992).

Svět v obrazech

„Svět v obrazech“ neboli „Orbis Pictus“, první obrázková učebnice pro děti, je jedno z nejznámějších děl Komenského, které vzniklo v Blatném Potoku v letech 1652-1654. Opírala se o koncepci díla „Dvěře jazyků odevřené“ a obrázky k ní navrhl sám Komenský. V Blatném Potoku byla také vytištěna zkušební verze pod názvem „Lucidarium“. (Kumpera, 1992).

V tomto díle šlo Komenskému o snazší pochopení věcí, nejprve se má vnímat vše smysly a až poté rozumem, jak praví známý citát: „*Nic není v rozumu, co nebylo dříve ve smyslech*“, jehož autorem je John Locke. Tato obrázková encyklopedie měla ponoukat žáky více k učení, aby je učení více bavilo a nacházeli v něm radost a ne utrpení. Také by měla usnadnit samotné učení právě pomocí obrázků, které zobrazují věci, a bude snazší si vzpomenout, jak se jmenují a čtou. Encyklopedie měla sloužit také k rozvíjení jazyka. Potom by teprve byla škola opravdu školou světa smyslového, předehtou školy světa rozumového. (Komenský, 1852).

„Bůh od věků na věky samostata nepostihlá, zvůle prostočinná, neproměnná, věčně blažená, stvořil vesmír, předmět své neskončené lásky k věčnému zdokonalování. Stvořil nescíselný počet jedinníků, ježto se pojí v jednoty a bytosti přerozmanité dle povah svých, v nescíselné druhy, rody, čeledi, řády, třídy, říše a souříše těles i duší k věčnému živobytí jich. Trojitosi nadal vše, což stvořil: umem vše, citem vše, kopavostí vše. Nic nestvořil, coby necítilo svého bytí, coby neznalo svých zákonů neb svého cíle.“ (Komenský, 1852, s. 6).

Samotnému dílu předchází dialog žáka a učitele, jak ho naučí, co ještě nezná, což žák kvituje s povděkem, ať miluje přírodu i lidi, kteří hřeší a konají zlo, protože oni je nekonají ze zlosti, ale z nevědomosti a ze svedení na scestí. Bůh dal lidem zvláštní svobodu, každý je sám sobě strůjcem svého štěstí nebo neštěstí, nechybují a nehřeší z d'ábelství, ale ze zavedení očí, z nepoznání. U díla je také připojena báseň o Bohu ruského básníka Deržavina, která byla vyšita perlami a zlatem a vystavena v největším chrámě v Pekingu. (Komenský, 1852).

Informatorium školy mateřské

Toto dílo napsal Komenský pro rodiče a chůvy v letech 1630-1632 v Lešně a bylo návodem, jak správně vychovávat děti již od nejútlejšího dětství do předškolního věku. Dílo obsahuje 12 kapitol. Komenský zdůrazňoval přirozenou dětskou hravost a zvědavost a neoddelitelný psychický i fyzický vývoj a rozvoj dětí. Promlouval k rodičům, aby si svých dětí vážili a aby jim byly dražší nad zlato a ostatní drahé kovy. Autor také radil, k čemu mají rodiče děti vést a jak systematicky postupovat ve výchově. Jak je rovněž nutné učit už malé děti mravům a ctnostem. V dalších kapitolách následuje péče o zdraví jak malých dětí, tak jejich maminek. Děti by se měly trénovat v řeči a učit poznávat svět

zábavnou formou pomocí říkánek, písniček, rodiče by měli hodně vysvětlovat a ukazovat. Také jakým činnostem či „pracem“ by se mohly děti během dne věnovat a nadále je rozvíjet. Konečnou kapitolou tohoto díla je příprava dětí na učení v obecné škole. (Komenský, 1964).

Dvěře jazyků odevřené

Toto dílo sklidilo ohromný úspěch, což Komenský ani nečekal. Bylo napsáno v letech 1628-1632 v Lešně. Jednalo se o první jazykovou učebnici, která sloužila k odstranění obtíží při učení latiny, aby mládež poznala nejdůležitější věci a jevy na světě. Jedná se o ucelený a přístupný obraz světa, na jehož základě se žáci s porozuměním mohli učit cizímu jazyku a přitom se opírali o jazyk mateřský. Dílo obsahuje přehlednou jazykovou strukturu, která zároveň srovnává mateřský jazyk a latinu. Skládá se ze 100 odstavců a 1000 vět, obsahuje přehled celého světa, od stvoření až k smrti člověka. Každá věc je označena původním názvem. Komenský napsal k tomuto dílu také díla „Předbrání“ („Vestibulum“), což byla zjednodušená verze „Brány jazyků otevřené“ a „Síň“ („Atrium“). „Dvěře jazyků odevřené“ tvoří paralelu ke své slavnější latinské sestře „Janua linguarum Reserata“ překládané jako „Brána jazyků otevřená“, která byla vydávána nesčetněkrát, minimálně dvojjazyčně. Naproti tomu „Dvěře jazyků odevřené“ byly vydány pouze jednou nízkým nákladem. (Komenský, 2003).

Škola pansofická

Jedná se o dílo s rozepsaným programem, jak vzdělávat žáky. Komenský jej napsal v letech 1650-1651 v Blatném Potoce v Uhrách a věnoval je sedmihradskému knížeti Zikmundu Rákóczimu. Dílo se skládá z teoretické, praktické části a ze čtyř uvažování o rozsahu, možnostech a prospěšnosti pansofické školy. V teoretické části jednotlivé kapitoly pojednávají obecně o vševědné škole, jak by žáci měli být vzděláváni ve všech oblastech s využitím smyslů, rozumu a víry. Jedná se o koncept sedmitřídní s třemi jazykovými stupni a s rozvržením vyučovacích hodin. V praktické části je podrobný rozpis, jak by měly vypadat jednotlivé třídy a obsahuje také rozpis jednotlivých předmětů včetně chvil oddechu, zábavy a divadelních her. (Komenský, 1875).

4 J. A. KOMENSKÝ A JEHO VLIV NA SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKU

V této kapitole nejprve popisují pojem a počátky sociální pedagogiky již od dob starověkého Řecka přes vývoj v Čechách, blízký vztah sociální pedagogiky se sociologií a konečné vyústění je vliv Komenského na sociální pedagogiku. Jak ji již ve své době dokonale popsal a používal, byť oficiální vznik sociální pedagogiky se datuje až k počátku 19. století. (Kraus, Sýkora, 2009).

Počátky sociální pedagogiky jako společenské souvislosti výchovy již existují od dob starověkého Řecka, kde tamní filozofové hlásali, že by výchova měla uznávat a brát ohled na zájmy společnosti. Ve 14. až 17. století, tedy v období humanismu a renesance byl ve výchově kladen důraz na přirozený vývoj individuality jedince, výchova se tedy více zaměřovala na člověka a odklonila se od Boha. (Kraus, Sýkora, 2009).

„Sociální pedagogika je teorie o pomoci, je specializovanou, aplikovanou disciplínou, v níž jsou pedagogické postupy využívány v situacích, kde běžné způsoby ovlivňování psychosociálního vývoje selhávají a kde je výchovné působení provázáno problémy. A problémy je dnes výchovný proces prováděn prakticky v celé populaci (tedy nikoliv jen nějak postižené, znevýhodněné).“ (Wroczynski, 1968, in: Kraus, Sýkora, 2009, s. 12).

Sociální pedagogika je tedy zaměřena na každodenní život člověka, jak zvládá běžné životní situace bez ohledu na svůj věk, zdůrazňuje jeho ochranu před různými riziky, je iniciátorem těchto změn v sociálním prostředí a pokouší se je uvést a sladit s individuálními potřebami a zájmy jedince vzhledem k možnostem společnosti. (Kraus, Sýkora, 2009).

„Na vznik sociální pedagogiky měl nepochybně vliv vývoj sociologie. Zakladatel sociologie A. Comte zdůrazňoval úlohu výchovy s cílem podřídit zájmy individuální zájmům společenským. Výchova měla přispívat ke stabilizaci společnosti a chránit ji před rozpadem. Výchovu pokládal za důležitý prostředek socializace.“ (Kraus, Sýkora, 2009, s. 4).

Sociální problémy, zaostalost dětí a mládeže z chudších sociálních vrstev se v této době řešily i prakticky. A to zakládáním škol, ústavů pro chudinu, sirotky či opuštěné děti.

Počátky sociální pedagogiky v Čechách jsou spojeny s G. A. Lindnerem, který se řadí k našim nejvýznamnějším pedagogům. Jeho snahou byla demokratizace výchovy a poskytnutí vzdělání všem lidem bez jakýchkoliv rozdílů. Hlásal společenské poslání

výchovy, jejímž cílem je výchova člověka pro společnost, pro prospěch národa, nikoliv jen pro výkon určitého povolání. Byl tedy proti individualistické výchově. Napsal vrcholné dílo pro vývoj a rozvoj sociální pedagogiky, „Pedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním“. (Kraus, Sýkora, 2009).

Jak již bylo výše zmíněno, počátky sociální pedagogiky jsou zmíněny v Čechách až k počátku 19. století, ale prakticky její prvky existovaly již od pradávna. Komenský byl tedy ve své době průkopník myšlenek jako, že se lidé neučí pro školu, ale pro život, k prospěchu národa, pro Komenského měl být celý život školou. Prosazoval, že škola má být pro všechny bez rozdílu finančního statusu, jak pro šlechtu, tak pro chudé. Zastával také názory, že samotné učení je k ničemu, pokud není v souladu a nápodobou s přírodou a že někteří studenti mohou prosedět ve škole tisíce let a stejně nebudou k ničemu platní, protože samotná škola nedělá z lidí učence, ale naopak knihy dělají z lidí učené i mimo škamna škol.

Komenský patřil k prvním, kteří hlásali vzdělání „všech ve všem“, požadoval i odpovídající vzdělání pro ženy, zabýval se také vychovatelskou péčí o nejmenší děti, prosazoval myšlenku názorné edukace a také vyžadoval více psychologický přístup k vyučování i žákovi, což nebylo v jeho době zcela obvyklé. Taktéž se pokoušel ulehčit vyučování jazyků a snažil se o paralelní návaznost mezi výkladem věcí a slov. Dle jeho metod a učebnic se učilo na školách ve Švédsku, Polsku, Uhrách, Německu a Nizozemí. Jeho učebnice a pedagogické spisy byly v nejrůznějších podobách a variantách vydávány po celé Evropě. (Floss, 1970).

Komenského didaktické práce vnesly do vychovatelství spoustu prospěšných myšlenek, že ještě i dnes z nich vycházejí a čerpají vychovatelé celého světa. Jeho idea o míru mezi křesťany i šíření zvláštních proroctví o budoucích krocích božích, to vše bylo prostředkem k prospěchu a záchraně vlastního národa. V lidských myslích již bude žít navždy jako prorok, který vidí světlo mrákotami věků. (Váša, 1920).

4.1 J. A. Komenský a jeho historický odkaz

Komenský se ve své době dočkal málokdy uznání, a když už se setkal s entuziasmem ke své osobě, neměl dlouhého trvání, viz jeho pobyty v exilech ve Švédsku a v Blatném Potoku. Za svého života byl uznáván spíše v zahraničí a také spousta jeho děl se nedočkala

příčného ocenění či se bohužel nedochovala nebo byla zničena. Ke konci života žil v ústraní a za své dílo „Cesta světla“, kde se inspiroval bludnými předpovědmi svého přítele Mikuláše Drábíka, sklídl spíše posměšky. Jeho osobnost a historický odkaz povstal až v 19. století.

„Jeho úsilí osvobodit lidstvo z „labyrintů“ nevědomosti, násilí a nenávisti zůstává největším vkladem české reformace do fondu světové kultury a trvalou výzvou lidskému společenství i na prahu třetího tisíciletí.“ (Kumpera, 1992, s. 153).

Komenský je většinou lidí považován za učitele národů se vztyčeným prstem, ale on byl ve skutečnosti nejen vynikající a nadčasový pedagog, ale také teolog, filozof a vědec, mj. se pokoušel sestavit Perpetuum Mobile. Byl to muž nesmírně laskavý, obětavý k druhým, s otevřenou náručí. Aktivně se zajímal rovněž o chemii, alchymii, astronomii, ale také o geografii viz jeho dílo „O jeho starožitnostech Moravy“.

Komenský byl mužem touhy, věstec pro lepší budoucnost lidstva, celý život bloudil labyrinty, do kterých ho zavedl jeho pohnutý život a ze kterých nakonec šťastně vyvázl. (Novák, 1925).

Díla Komenského obsahují myšlenky, kterými hovořil ke své době, nás již tedy tolik neoslovují. Zároveň psal díla obsahující myšlenky, kterým nerozuměla jeho doba. Komenského uznávali a oslavovali mladší významní současníci pedagogové a filozofové.

Jeho myšlenky pronikly v 19. století do celé Evropy. Komenský usiloval o lidové školství a osvětu a v tomto byl spojencem všech pokrokovějších pedagogů. (Floss, 1983).

„Dnes není jeho dílo jen objektem pedagogů, ale i historiků přírodních věd a literatury, filozofů a politiků. V úsilí o mírovou spolupráci národů a v boji proti všem formám útisku máme v Komenském velkého předchůdce.“ (Floss, 1983, s. 76).

4.2 Marginální skupiny tehdejší doby

„Marginální skupina je obvykle menšinová a více méně zřetelně odlišená skupina obyvatel, která je kromě toho vytlačována „na okraj“ společnosti čili marginalizována.“
(http://cs.wikipedia.org/wiki/Marginální_skupina).

Komenský žil v době renesance plné náboženských rozvratů mezi katolíky a evangelíky, povstání a válek, z nichž byla nejznámější a nejdelší, třicetiletá válka v letech 1618 až

16148, kdy se střetly rozpory římskokatolické církve s evangelíky. Třicetiletá válka začala odboji a revolucemi proti Habsburkům v českých zemích a Rakousku a postupně se přesouvala do dalších zemí. V r. 1620 se odehrála další známá bitva na Bílé hoře, jež byla součástí třicetileté války, trvala sice „pouhé“ dvě hodiny, během níž zvítězilo vojsko římskokatolické církve, ale její negativní dopad ovlivnil českou zem na dlouhá léta poté. Chvilé zdánlivého klidu střídala období plná vpádů, drancování a plenění císařských vojsk, která bez milosti popravovala vůdce povstání, vraždila děti, znásilňovala ženy, vypalovala města i vesnice. Vojska také vymýšlela rafinované způsoby mučení protestantů, kdy jim za pomoci páčidel vkládali do úst hostie, jindy vojska vyhnala lidi bez ošacení do lesa, kde je nechala zemřít zimou a hlady, nebo stavěla speciální dřevěné sruby, kde člověk jakoby napůl visel a v této pozici nebyl schopen nikdo vydržet. Jelikož po sobě zanechávala císařská vojska plno mrtvých, kteří nebyli samozřejmě řádně pohřbívání, začal se českou zemí šířit mor. Tak lidé, co přežili císařské nájezdy, skolila černá nemoc. Mezi nimi byla i první žena Komenského, Magdalena Vizovská a jejich dva synové. (Kožík, 1970).

Pokud lidé nepřešli k nucené víře římskokatolické církve, byli nuceni opouštět svou zem. Z tohoto důvodu spousta významných Čechů opouštěla svá rodná místa a stávali se z nich poutníci bez majetku, skrývající se na útěcích. Na protestantské kněží byly pořádány hony, ne až tak rozdílné honům na čarodějnice, mezi nimiž byl i Komenský, jemuž se naštěstí podařilo vždy včas uprchnout.

V této „divoké a zlé době“ zůstalo samo a bez prostředků spousta sirotků, o něž se neměl kdo postarat. Komenský měl se svou druhou ženou čtyři děti, a přesto přijal za své do rodiny osiřelou Kristinu Poniatowskou a Petra Figula. Už jen tím dokázal svou nezměrnou lidskost, empatii a pochopení pro cizí utrpení, byť sám zažíval po celý život bolestné rány osudu.

Tato doba se také vyznačovala velkými rozdíly a nerovnoprávností mezi chudými a bohatými lidmi. Bohatí lidé nebyli ochotni pomáhat chudým lidem, ba právě naopak, ještě jim brali poslední sousto od úst. Toto palčivé téma Komenský velmi citlivě vnímal a detailněji jej rozebral a vyjádřil své názory v díle „Listové do nebe“.

Komenský usiloval o ideu míru a spravedlnosti, aby byla práce zajištěna pro všechny, aby byli potrestáni ti, kteří vedou zahálčivý život, aby se pečovalo o nemocné a neschopné práce, zkrátka aby nikdo nezůstal opuštěný. Velice ho dojímal utiskování lidu a nespravedlnost a nechal se někdy strhnout k výhrůzkám či radikálním činům adresovaným bohatým. Přestože věděl, že tyto činy moc nezможou, že povedou ještě

k větší bídě a útisku chudých, usiloval o zavedení pozvolných reforem, které by postupně celou situaci změnily k lepšímu. (Floss, 1968).

Marginální skupiny nebyly sice ještě v tehdejší době takto vymezeny a teoreticky popsány, ale prakticky existovaly odjakživa. Konkrétně v době Komenského do nich spadala chudina, ať se již chudí s tímto statusem narodili či zchudli během války, kdy přišli o svůj majetek, dále sirotci díky válce nebo moru, evangelíci, protestanti či luteráni, kteří byli nuceni opustit vlast, pokud nebyli ochotni upustit od své víry a přijmout za svou víru římskokatolickou církev. Po vyhlášení vestfálského míru v r. 1648 se vyhnanci již nemohli vrátit zpět do vlasti. Tehdy ještě neexistovalo příliš dobročinných organizací kromě škol, ústavů pro chudinu či sirotky. Opuštění či nemajetní lidé, kteří se ocitli bez prostředků, se obraceli na své rodiny či přátele. Např. Jednota bratrská byla brána jako rodina a kněží si navzájem pomáhali. Sám Komenský v ní našel po smrti svých rodičů svou náhradní rodinu a jeho víra ho provázela celým jeho životem a byla mu oporou, byť v bolestných a kritických okamžicích svého života o ní často pochyboval a divil se, že Bůh dopustí takové zlo, války a utrpení nevinných lidí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PRVKY SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY VE VYBRANÝCH DÍLECH

Cílem bakalářské práce je odhalit prvky sociální pedagogiky v dílech Jana Amose Komenského a také dokázat, jak byla, je a bude sociální pedagogika ovlivněna jeho díly, postoji, názory a jak je obrovským přínosem pro naše vzdělání a výchovu nejen pro svou nadčasovost. Prvky sociální pedagogiky budu vyhledávat pomocí historiografické a historickosrovnávací metody v následujících dílech Komenského: „Velká didaktika“, „Informatorium školy mateřské“, „Škola pansofická“ a „Listové do nebe“.

5.1 Cíl a metody bakalářské práce

Použitými metodami při vyhledání prvků sociální pedagogiky bude historiografická a historickosrovnávací metoda.

„Historickosrovnávací metoda plní základní úlohu při řešení koncepčních otázek pedagogiky (cílů, obsahu a prostředků výchovy), avšak ani při analýze edukačních procesů (jejich principů, faktorů a metod) se bez ní nemůže žádná vědecká práce obejít. Historie poskytuje pedagogice tři hlavní okruhy informací:

- *Rozbor výchovných koncepcí v rámci pedagogických systémů, realizovaných v jednotlivých etapách vývoje společnosti.*
- *Analýzu výchovné práce v různých pedagogických institucích.*
- *Výchovné ideje klasiků pedagogiky a filozofů, ideje, které většinou nebyly a v daných podmínkách ani nemohly být uskutečněny. „(Jůzl, 2010, s. 164).*

„Historiografie též dějepisectví je zaznamenávání událostí, jevů a stavů a v minulosti (např. na úrovni jednotlivců, společenských vrstev, národů) určitým systematickým způsobem. „(<http://cs.wikipedia.org/wiki/Historiografie>).

Jednotlivá zkoumaná díla budu tedy popisovat včetně historických událostí a souvislostí tehdejší doby.

5.2 Výzkumná otázka

Výzkumná otázka zní: „Jaké sociálně pedagogické prvky jsou obsaženy v dílech: „Velká didaktika“, „Informatorium školy mateřské“, „Škola pansofická“ a „Listové do nebe“?

6 ANALÝZA VYBRANÝCH DĚL

Pro samotnou analýzu jsem vybrala následující díla: „Velká didaktika“, „Informatorium školy mateřské“, „Škola pansofická“ a „Listové do nebe“. Všechna tato díla jsem zvolila kvůli návaznosti k sociální pedagogice.

„Velkou didaktiku“ jsem zvolila z důvodu, že se jedná o jeho vrcholné didaktické dílo a nemělo by být v této části kapitoly opomenuto. „Informatorium školy mateřské“ pojednává o důležitosti vzdělání od nejtútlejšího dětství, na to navazuje s podrobným rozvrhem a rozpisem vzdělání a výchovy „Škola pansofická“. „Listové do nebe“ pojednává o marginálních skupinách tehdejší doby, o nerovnosti lidí mezi chudými a bohatými. Všechna čtyři díla tedy tvoří ucelený soubor pro sociální pedagogiku a jsou vyvrcholením celé bakalářské práce.

6.1 Velká didaktika

Toto dílo napsal Komenský v letech 1627-1632 částečně, kdy se skrýval v Čechách a dokončil je v Lešně, tedy v pobělohorském období, kdy česká zem prohrála r. 1620 bitvu na Bílé hoře a byla pod nadvládou nepřátelských Habsburků. Výchova pojatá v tomto díle měla být cestou k obnově samostatnosti českých zemí. Byly to však plané naděje, proto se Komenský obrátil se svou snahou k celé Evropě a doufal, že tímto počinem dosáhne obrození všech národů a poté se dostane pomoci i české zemi. „Velkou Didaktiku“ tedy upravil pro mezinárodní veřejnost a přeložil ji do latiny.

Jedná se o vrcholné dílo Komenského, bylo prvním soustavným vychovatelským dílem v Evropě. Obsahuje 33 kapitol a 4 základní okruhy. Jedná se o nábožensko-antropologický úvod a pedagogiku, obecnou a zvláštní didaktiku, vedení mládeže a organizaci školství.

Didaktika znamená nauku o vyučování. Pojednává o všeobecném umění, jak naučit všechny všemu. A to spolehlivým, lehkým a důkladným způsobem, aby se výsledek dostavil, aby učitelé ani žáci neměli potíže při vzdělávání, ba naopak, aby jim vzdělání působilo radost. Učit by se mělo pravému vzdělání, čistým mravům a upřímné zbožnosti.

„Velká didaktika podávající všeobecné umění, jak učiti všecky všemu neboli spolehlivý a vybraný způsob, jak lze po všech obcích, městečkách a vesnicích některého křesťanského království zřizovat takové školy, aby všecka mládež obojího pohlaví, nezanedbávajíc nikde nikoho, mohla býti vzdělána ve vědách, uhlazována ve mravech, naplňována zbožností

a tím způsobem v mezích let mládí vedena býti ke všemu, co patří k životu přítomnému, i budoucímu, a to stručně, příjemně a důkladně. Kde všeho toho, k čemu se radí, základy jsou čerpány z nejvlastnější podstaty věcí, pravda se ukazuje na souběžných příkladech z mechanických umění, postup se pořádá podle let, měsíců, dní a hodin, cesta konečně ukazuje snadná a spolehlivá, jak to dovede k šťastnému výsledku.“ (Komenský, 1948, s. 15).

V díle jsou promítnuty myšlenky Komenského o rovnoprávnosti, že vzdělání má být poskytnuto všem bez rozdílu, jak bohatým, tak chudým, pro muže i ženy. Školy by dle Komenského měly být dílny lidskosti a mělo by se v nich učit všemu podstatnému a užitečnému pomocí správných metod a postupů v souladu s přírodou. Mělo by se postupovat od jednoduššího ke složitějšímu, od smyslového poznání k rozumovému. Tuto koncepci použil Komenský i v díle „Škola pansofická“.

Výchovu jedince rozdělil Komenský do čtyř fází po šesti letech:

Škola mateřská – období dětství do 6let, kdy hraje podstatný význam rodinná výchova, jedná se o výchovu tzv. „mateřského klínu“

Škola obecná/“preceptorská“ – období pacholectví do 12 let, skýtající základní vzdělání v mateřském jazyce

Škola latinská/střední – období chlapectví do 18 let, poskytující navazující vzdělání po škole obecné

Akademie/vysoká škola – období jinošství do 24 let, součástí vysokoškolského studia by měly být zahraniční cesty.

Užitek didaktického umění tkví ve správném nastavení umění vyučování. To záleží:

Na rodičích – kteří obvykle najímali učitele, prosili je, upláceli dary a často je nadarmo bez užitku střídali. Vyučovací metoda musí být vybroušena a vysněný výsledek je boží pomocí téměř jistý.

Na učitelích - jež svou pílí a změnou vyučovacích metod dosáhnou úspěchu.

Na žácích – kteří jsou vzdělávání jakoby hrou a žertem, bez obtíží, znechucení, křiku a ran.

Na školách – jež jsou ve svěžesti uchovávány vhodnými metodami a jsou neustále rozšiřovány.

Na obcích – kdy základem celé obce je vychovávání mládeže.

„Neboť révy, které nejsou dobře vypěstěny, nikdy nevydají užitečného ovoce.“ (Komenský, 1948, s. 35).

Na církvi – která, může zajistit, aby v církvích nechyběli vzdělaní učitelé.

Na nebi – kdy záleží na tom, aby byly školy uzpůsobeny k dokonalému a všeobecnému vzdělání ducha.

Jak již bylo zmíněno, dílo obsahuje 33 kapitol. Počáteční kapitoly jsou více zaměřené teologicky, pojednávají o tom, jak je člověk nejdokonalejším tvorem a jeho život a cíl jsou spjaty s věčným životem po smrti.

IV. kapitola pojednává o tom, že jsou na člověka kladeny tři požadavky a vlastnosti a to vzdělání, ctnost neboli počestné mravy a nábožnost neboli pobožnost.

„Přitom se vyznává jménem vzdělání veškeré poznání věcí, umění a jazyků, jménem mravů nejen vnější slušené chování, nýbrž veškeré vnitřní i vnější pořádky činnosti, a jménem nábožnosti ona vnitřní úcta, kterou se duch lidský spojuje a sjednocuje s nejvyšším božstvím.“ (Komenský, 1948, s. 47)

VI. kapitola nese tvrzení, pokud se má stát člověk člověkem, musí se vzdělávat. Jakmile se člověk narodí, má schopnost k vědě, ale nikoliv samotné vědě. Je tedy nutné, aby se sám učil pozorováním a zkušenostmi.

„Má-li člověk co vědět, musí se učit; neboť vskutku přinášíme s sebou na svět pouze holou mysl, jako prázdnou tabuli, neumějící nic ani konat, ani mluvit, ani rozumět, nýbrž všechno musíme od základu vyvolávat.“ (Komenský, 1948, s. 59).

Komenský ukazoval na příkladech, kdy např. dítě vychovali vlci a k lidem se navrátilo až po pár letech, jak bylo dokázáno, že důslednou a systematickou výchovou a vzděláváním byly „vlčí děti“ polidštěny. Vzdělávání musí být všichni bez výjimky, jak nadaní, tak i nenadaní, bohatí i chudí, stejně jako šlechta a poddaní.

„Tolik všeobecně o tom, že všichni potřebují vzdělání. Již pohlédneme-li na různé druhy lidí, dojdeme k témuž výsledku. Neboť kdož by pochyboval, že hloupým je třeba vzdělávání, aby byla vypuzena jejich přirozená tupost? A nadaní potřebují vskutku mnohem více vzdělávání, neboť nebude-li bystrá mysl zaměstnána věcmi užitečnými, zaměstná se sama neužitečnými, všetečnými a záhubnými. Boháči bez moudrosti co jsou jiného než vepři v mlátě ležící? Chudí bez znalosti věci co jiného než oslíci obtíženi břemeny? Spanilý člověk neučený co jiného než papoušek s krásným peřím? Ti, kteří mají někdy vládnout jiným, jako králové, knížata, úředníci, pastýři a učitelé církví, mají býti dříve zasvěceni v moudrost; to je tak potřebno, jako vůdce cesty musí míti oči, tlumočnick řeč, polnice zvuk, meč ostří. Právě tak musí býti osvíceni i poddaní, aby dovedli rozumně poslouchati těch, kdož moudře poroučejí, ne z donucení, z oslí poslušnosti, avšak rádi a za lásky k pořádku. Neboť ne křikem, vězením a bitím, nýbrž rozumem sluší vésti rozumného tvora. Platíž tedy, že všem, kdož se zrodili lidmi, je třeba vyučování, poněvadž mají býti lidmi, ne divokými zvířaty, nerozumným dobyt看kem a nehybnými klacky Z toho také vyplývá, že o tolik jeden každý vyniká nad jiné, o kolik je nad jiné vycvičenější.“ (Komenský, 1948, s. 61).

VII. kapitola pojednává o tom, že nejlépe je se vzdělávat, dokud je člověk mladý, dokud má plno sil a je tvárný. Jedině tak může vyrůst v moudrého, mravného a ctnostného jedince.

„Neboť ovocný strom může sice vyrůst sám od sebe a sebou samým, ale je planý a přináší plané ovoce; má-li však nésti ovoce lahodné a sladké, musí býti od zkušeného sadaře štěpován, zaléván a oklešťován: tak i člověk sám od sebe roste v lidskou podobu, avšak v bytost rozumnou, moudrou, mravnou a zbožnou nemůže vyrůst bez předchozího vštípení roubů moudrosti, mravnosti a zbožnosti.“ (Komenský, 1948, s. 62).

V dalších kapitolách Komenský zdůrazňoval důležitost společného vzdělávání ve školách a to obou pohlaví, chlapců i dívek. Aby i dívky měly rovnoprávný přístup ke vzdělání jako chlapci.

V X. kapitole je zdůrazněna důležitost všeobecného vzdělávání ve školách. Opět se zde opakuje myšlenka Komenského, že všichni mají být vyučováni všemu, aby se učili znát základy, příčiny a cíle všeho nejpodstatnějšího, co existuje a co se děje, aby na tomto světě nepotkali nic, co ještě neviděli, či o čem nic neví a aby si o všem dokázali udělat vlastní úsudek.

„Tak tedy naprosto a bez výjimky musíme usilovat o to, aby ve školách a odtud dobrodiním škol i v celém životě a) duch byl vzděláván věděním a uměním, b) jazyky byly tříbeny, c) mravy vzdělávány ke všemu počestnému a d) Bůh byl upřímně milován.“ (Komenský, 1948, s. 72).

Následující kapitoly uvádí, že doposud neexistují takovéto účelné školy, že mohou být předělány na lepší, že základem škol je ve všem přesný pořádek.

XV. kapitola pojednává o základech prodlužování života. Člověku je dán dlouhý život, ale často jím zbytečně mrhá a tím si jej zkracuje. Proti domnělé krátkosti života mohou lidé bojovat jednak tím, že budou svá těla chránit před nemocemi, úrazy a smrtí a měli by dbát, aby jejich duch byl zdravý. K zachování zdravého ducha i těla je třeba správné životosprávy, lidé by se měli stravovat prostě a střídavě a měli by pravidelně cvičit. Také je velmi vhodné zařadit během dne nějaký odpočinek např. ve formě her, žertů nebo hudby, ať tělo i mysl nabere opět svou energii a bude připraveno na další náročné úkoly.

„Šetří-li kdo tohoto trojího (aby se živil střídavě, cvičil tělo a podával mu občerstvení), není možno, aby se neuchovalo zdraví a život co nejdéle, vyjímajíc jedině ten případ, jenž by přišel vyšším řízením. Tedy dobrou částí správného zařízení škol bude náležité rozdělení prací a odpočinku neboli prací, prázdně a občerstvení.“ (Komenský, 1948, s. 99).

Zde vidíme velkou nadčasovost Komenského myšlenky o zdravé životosprávě a správném a účelném rozložení dne, kterou zmiňoval taktéž u dětí v díle „Informatorium školy mateřské“. Zdravá střídavá strava, dostatek pohybu a dostatečná relaxace v různých formách je i dnes velmi propagovanou myšlenkou správného životního stylu a neztratila nic na své důležitosti.

Další kapitoly obsahují všeobecné požadavky a zásady při vyučování a učení, jako základy snadnosti, důkladnosti a rychlosti při vyučování. Následují kapitoly o metodách věd, umění, jazyků, mravů a vštěpování zbožnosti.

XXII. kapitola o metodě jazyků vysvětluje důležitost učení se jazykům, které jsou nástroje k vzdělání ostatních předmětů. Proto je užitečné se naučit jazyk mateřský, pro komunikaci se sousedními zeměmi jazyk sousedský, pro četbu knih a pro vzdělání jazyk latinský, pro filozofy a lékaře jazyk řecký a pro teology jazyk řecký a hebrejský. Učit jazykům se má dle potřeby, nikoliv až k úplné dokonalosti. Komenský uvedl několik pravidel při učení se jazykům:

„Každému jazyku se učí zvlášť.“

„Každý jazyk musí míti vyměřen určitý čas.“

„Každému jazyku se máme učit spíše praktickým užíváním než pravidly.“

„Avšak praktické užívání musí býti podporováno a utvrzováno pravidly.“

„Pravidla jazyků mají býti mluvnická, ne filosofická.“

„Měřítkem pro stanovení pravidel nového jazyka musí býti jazyk dříve známý, aby bylo možno ukazovat toliko rozdíl mezi oběma.“

„První cvičení nového jazyka se mají dít na látce již známé.“

„Všem jazykům se tedy lze učit jednou a toutéž metodou.“ (Komenský, 1948, s. 172-173).

Komenský chtěl těmito pravidly ulehčit učení rozlišným jazykům pouze jednou univerzální metodou, která měla vést ke zjednodušení a snazšímu učení mnohojazyčnosti.

XXIII. kapitola pojednávající o metodě mravů podtrhává potřebnost vštípení mládeži všechny ctnosti bez výjimek.

„Neboť z toho, co je řádné a mravné, nelze vyjímát nic, nemá-li povstat mezera a porušení souladu. Především však ony základní neboli tak zvané stěžejné ctnosti: MOUDROST, UMÍRNĚNOST, STATEČNOST A SPRAVEDLNOST.“ (Komenský, 1948, s. 178).

„MOUDROSTI nabudou dobrým vyučováním, učíce se pravým rozdílem věcí a hodnoty věcí.“ (Komenský, 1948, s. 178).

Pravá moudrost spočívá v neposkrvněném úsudku o věcech, každá věc by měla být brána a považována za takovou jaká je, cenná věc by neměla být zaměňována za věc bezcennou. Mládež nebo spíše obecně všichni lidé by měli mít uspořádaný svůj žebříček hodnot věcí, dle skutečných hodnot, které jsou důležité pro život.

„UMÍRNĚNOSTI ať se učí a nechť si zvykají zachovávat ji v jídle i pití, ve spánku i bdění, v práci i při hře, v řeči i v mlčení po celou dobu svého vzdělání.“ (Komenský, 1948, s. 178).

Dle Komenského by mládež měla užívat všeho s mírou, aby se nepřesytily a věci si nezošklivily.

„STATEČNOSTI ať se učí sebezpřemáháním: krotíce totiž svou choutku, pobíhat a hrát si mimo stanovený čas nebo přes čas, a na uzdě držíce netrpělivost, reptání a hněv.“ (Komenský, 1948, s. 179).

Mládež by měla vše vykonávat s rozumem, bez vášně a zbrklosti. Člověk je tvor rozumný, a aby byl králem svého jednání, měl by se nechat vést rozumem u všech svých činností.

„SPRAVEDLNOSTI se naučí, nikomu neubližující, každému dávající, což jeho je, varující se lži a lsti a ke každému se chovající úslužně a mile.“ (Komenský, 1948, s. 179).

Mládež by měla být vedena ke spravedlivosti, chovat se čestně, dobro by měla oplácet dobrem a zlu se raději vyhnout.

V této kapitole se Komenský věnuje i kázni, která je nutná v boji proti zlu a zabraňuje také špatným mravům. Kázeň je tedy ve školách nutná nejen kvůli dobrým mravům, ale částečně i kvůli vědomostem.

„Zakročuje se kázní, t. j. káráním a trestáním, slovy a ranami, jak je třeba, vždy hned po činu, aby klíčící zlo bylo potlačeno hned v zárodku, anebo raději aby bylo pokud možno vyrváno i s kořenem.“ (Komenský, 1948, s. 182).

Poslední kapitoly pojednávají o organizaci školství, o ideách školy mateřské, obecné a nástinu školy latinské. O nutnosti všeobecného a dokonalého řádu škol a o prostředcích, kterými lze dosáhnout této všeobecné metody.

Na sirotky a nemajetné lidi myslel Komenský i v otázce vzdělání a oslovoval zámožné a bohaté občany i církve, aby chudé a sirotky ve vzdělání podporovala a zaplatila jim je. Opět se zde tedy projevilo jeho sociální cítění, které ho neustále ponoukalo k pomoci ostatním lidem.

Dílo „Velká didaktika“ obsahuje následující prvky sociální pedagogiky: humanismus, univerzálnost, názornost, přirozenost, mravní výchovu, rozumovou výchovu a tělesnou výchovu.

6.2 Informatorium školy mateřské

Toto dílo napsal Komenský v letech 1630-1632 v Lešně, tedy rovněž v pobělohorském období jako dílo „Velká didaktika“, kdy česká zem prohrála r. 1620 bitvu na Bílé hoře a byla pod nadvládou nepřátelských Habsburků. Původní text v českém jazyce byl neznámý až do r. 1856, kdy byl rukopis „Informatoria“ nalezen v polském Lešně. Vytištěn byl v r. 1858 a od té doby byl mnohokrát vydán a přeložen do cizích jazyků.

Tento spis by určen rodičům a chůvám a poskytoval návod o správné výchově dětí od narození až do předškolního věku. Jednalo se o první dílo s tématem předškolní výchovy ve světové literatuře a navazovalo na celkové pojetí výchovy, jak jej Komenský popsal ve svém díle „Velká didaktika“. Tento spis zdůrazňuje význam výchovy dítěte v jeho prvních letech života, který je nesmírně důležitý pro jeho celkový následný vývoj. Aby výchova byla úspěšná, musí se pojit se zdravím dítěte a následně také s jeho rozumovým vývojem.

„Informatorium školy mateřské tj. pořádná a zřetelná zpráva, kterak rodičové pobožní i sami i skrze chůvy, pěstouny a jiné pomocníky své, nejdražší svůj klenot, dítky své milé, v prvním jejich a počátečním věku, rozumně a počestně k slávě bohu, sobě ku potěšení, dítkám pak svým na spasení vésti a cvičiti mají.“ (Komenský, 1970, s. 9).

Dílo se skládá z 12 kapitol, které pojednávají o tom, že děti by měly být pro své rodiče dražší nad zlato a rodiče by si jich měli vážit. Děti mohou také rodiče naučit pokoře, tichosti, dobrotě a smířlivosti. S dětmi by se mělo odmalička systematicky pracovat, měly by být vedeny k základním ctnostem a znalostem o světě. Komenský se v díle věnoval také otázce zdraví, jak dětí, tak i budoucích maminek. Neméně důležitou úlohu zaujímá rozumová a pracovní výchova, rozvoj řeči a také mravní a náboženská výchova. Poslední kapitola pojednává o přípravě dětí k nástupu do obecné školy.

Komenský v tomto spise zdůrazňoval význam rodinného harmonického prostředí, jak by si rodiče měli svých dětí vážit. Komenský děti miloval a soucítil s těžkými osudy sirotků, i když za svůj život ztratil spoustu svých bližních, mezi nimiž byli jeho první dva synové.

„Rodičům svým že nad stříbro, zlato, perly a kamení drahé dražší býti mají dítky, poznají to, když jedno k druhému přirovnají.“ (Komenský, 1964, s. 10).

S výchovou dětí by měli rodiče začínat co nejdříve, dle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Protože nesprávná, pozdní či nesystematická výchova může vést k zanedbání dítěte, k jeho neposlušnosti a nekázní. Správné systematické výchovné působení na děti již od nejútlejšího věku je tou správnou cestou k vychování mravných a ctnostných lidí.

„Nebo strom neštěpovaný štěpného ovoce nésti nemůže; protože se prv o to starati bylo, dokud strůmek byl mladý, dokud bylo štěpovati, ohýbati, rovnati, přímítí, a nebyl by tak křivě vzrostl atd. Ale poněvadž tak mnozí kázně zanedbávají, co div, že svévolná, divoká, bezbožná všude chasa roste, bůh se dráží a pobožní rmoutí.“ (Komenský, 1964, s. 36).

„Ve skutečném také poslušenství pilně je cvičiti třeba, protože to základem potom velikým ctností bude, jestliže se vůle své limití a vůle cizí šetřiti naučí. An mladistvých rév a útlých šípků nenecháváme, aby, kam chtějí, rostly; než připravujeme je ke kolům, aby k nim připjati jsouce snáze se vyzdvihovali až do zmocnění.“ (Komenský, 1964, s. 38).

Děti by měly být vedeny ke střídmosti, protože ta je základem zdraví a života a především matka všech ostatních ctností. Komenský popisuje střídmost také s ohledem na skromnost a šetrnost. Zde vidíme nepopíratelnou nadčasovost jeho myšlenek. Střídmost jako ochrana

před nadváhou či obezitou, což je dnes velmi aktuální téma, jelikož počet obézních dětí v posledních letech rapidně narůstá.

„Protož dítkám tehdáž toliko jísti, píti, spáti dávati se má, když přirození pobízí, to jest, když na nich lačnost, žízeň, dřimotu znamenati; dříve než se to znamená, míti je k jídlu, pítí, snu, nerozum jest veliký; tím více pak mimo a přes vůli a chuť jejich do nich cpáti a líti a k spaní je nutiti. Dosti je dávati jim, jak a pokud přirození žádá. Ale potřebí se šetřiti, aby příroda oklamávána nebyla, jak se děje, když se ústům mlsu a lahůdek dodává. To zajisté jsou žlábky, po nichž se více, než potřeba káže, do člověka vluzuje pravá nestřídmosti vnada.“ (Komenský, 1964, s. 37).

Komenský zdůrazňoval přirozenou dětskou hravost a zvědavost a rodiče by dětem měli zajistit optimální prostředí pro jejich zdravý fyzický, psychický a rozumový vývoj.

„Čím více dítě dělá, běhá, pracuje, tím lépe na to spí, tím lépe zažívá, tím lépe roste, tím lépe jadrnosti a čerstvosti těla i mysli nabývá.“ (Komenský, 1964, s. 22).

Dílo „Informatorium školy mateřské“ obsahuje následující prvky sociální pedagogiky: humanismus, význam rodinného prostředí, mravní výchovu, tělesnou výchovu a rozumovou výchovu.

6.3 Škola pansofická

Tento spis vznikl v letech 1650-1651 v Blatném Potoku v Uhrách. „Škola pansofická“ se řadí k nejdůležitějším pedagogickým spisům Komenského díky své promyšlenosti a výstižnému vyjádření myšlenek. Komenský napsal toto dílo v období po vyhlášení vestfálského míru v r. 1648, kdy padly všechny jeho politické naděje. Habsburkové zůstali u moci a vyhnanci jiné než římskokatolické víry se již nemohli vrátit do své vlasti. Komenský toto dílo věnoval sedmihradskému knížeti Zikmundu Rákóczimu, na jehož žádost přijel do Blatného Potoku zreformovat sedmihradské školství. Tento spis byl sepsán ve spěchu, jelikož Komenský se v téže době zabýval vzděláváním dospělejší mládeže. Proto se podrobnější zpracování odložilo na dobu, až budou otevřeny i vyšší třídy. Bohužel již k tomu nedošlo, jelikož když byla otevřena třetí třída nové školy, zemřel v r. 1652

Zikmund Rákóczi a žádná další třída již nebyla otevřena, byť tato škola měla v tehdejší době nejlepší úroveň v Uhrách.

Dílo obsahuje návrh na zřízení vševědné školy neboli „dílny universální moudrosti“. Pansofie = vševěda. „Škola pansofická“ se skládá ze tří částí, první je obecná teoretická, druhá je zvláštní praktická a třetí obsahuje čtyři uvažování o reálnosti navržené školy.

Teoretická část se skládá z 10 kapitol a obsahuje obecná pojednání o vševědné škole. Měli by se vzdělávat všichni a všemu. Teorie by měla být propojena s praktickou stránkou a žáci by měli být vzděláváni tak, aby poté pracovali v zaměstnání zcela přirozeně, bez násilí. Komenský zdůrazňoval, že žáci se neučí pro sebe, ale pro život. Měli by být vzděláváni dle „božích“ knih – světa, mysli a zákonů pomocí odpovídajících prostředků – smyslů, rozumu, víry a rukou. Žáci by se měli vzdělávat s radostí, měli by chtít všemu rozumět.

Ve škole by měl fungovat řád věcí, osob, knih, místa, času, práce a prázdnin. Věci jsou vnímány nejprve smysly a až poté rozumem, duševní záležitosti by měly být vnímány před tělesnými, celek před částí, jednoduché před složitými. Osoby rozděluje autor do tříd dle věku, škola obsahuje 7 stupňů tříd. I, II. a III. třída jsou založeny na smyslovém vnímání, IV., V. a VI. třída jsou založeny na rozumovém vnímání a porozumění a VII. třída je založena na povznesení mysli a zjevení světla až k Bohu. Třídy rozdělil Komenský následovně:

- I. Vestibulka neboli Vestibulum
- II. Januálka neboli Brána, dveře
- III. Atrialka neboli Atrium
- IV. Filozofická
- V. Logická
- VI. Politická
- VII. Teologická č. Teosofická

Každá třída by měla mít své knihy a jednotlivé třídy by měly být od sebe odděleny, aby se žáci a učitelé navzájem nerušili. Komenský uváděl dělení na skupiny i v rámci tříd. Zdůrazňoval, že učitel má být vždy všem na očích a měl by vidět i na každého žáka. Čas by měl být během vyučování využíván naplno a během roku nebude nikdo přijímán, aby nebyl narušen běh tříd. Každá třída by měla obsahovat studia: hlavní, vedlejší a pobočná.

Mezi hlavní patřily jazyky, filozofie a teologie, k vedlejším se řadila historická studia a pobočná tvořila zábavy a hry. Aby studium bylo účinné, je mezi ně třeba vkládat přestávky a prázdniny, přestávky byly hodinové, denní, týdenní a výroční.

Druhá praktická část obsahuje podrobný rozpis každé třídy, od první až do sedmé poslední. Každá třída by měla mít svou vlastní posluchárnu, vlastní nadpis nad dveře, obrázky na stěny. Každá třída si zvolí nábožná cvičení pro začátek a konec vyučování. V učebních osnovách Komenský uvedl u každé třídy podrobný rozpis jednotlivých předmětů, přes jazyky, matematiku, historii, filozofii, teologii až po chvíle odpočinku jako je zábava a divadelní hry.

Poslední třetí část obsahuje 4 uvažování o rozsahu, možnostech a prospěšnosti pansofické školy. Je zde připojen i pokus, jak změnit Potocký ústav na latinskou obec, kde by všichni mluvili latinsky. Komenský zde obhajoval reálnost navržené školy, možnost uplatnění žáků po jejím absolvování, kteří mohou buď dále pokračovat ve vzdělání, nebo se stát učiteli, knězi či cestovat za poznáním.

Školou se obecně rozumí budova i společnost, kde jsou lidé vzděláváni k poznání a porozumění. Člověk než jde do školy, moc toho neumí, umí opakovat věci i činnosti po druhých, tudíž je nutné, aby se vše potřebné pro život naučil ve škole. U národů, které jsou vysoce vzdělané, existuje tolik škol, kolik je umění, např. i škola šermířská.

„Vychování a vyučování se zakládá na vychovatelnosti a vyučovatelnosti člověka.“
(Komenský, 1875, s. 1).

Komenský tvrdil, že pro pansofické studium je zapotřebí pansofických metod a ty by měly být příjemné, aby je učitelé a žáci používali s radostí a neošklivili si je. Výuka by měla probíhat přirozenou formou a škola by měla být „hrou“.

„Avšak i metody jest potřebí pansofické pro studium pansofické, tj. metody tak povšechné, a tak ve všem všudy sobě podobné a tak snadné i lahodné, a by skrze ní i učňové i učitelé nikoli prací zošklivení, než z prací překonaných ovoce a potěšení zakoušeli, aby tudíž škola přestala býti vtipu labyrintem, temnicí, žalářem, mučírnou, počnouc býti hrou, palácem, hody, rájem.“ (Komenský, 1875, s. 11-12).

Škola by měla obsahovat dle Komenského pevný řád, věci by měly být chápány a vyučovány poslopně a v souvislostech. Protože nic není v rozumu, co nebylo dříve ve smyslech. Věci bývají nejlépe poznávány postupně dle řádu, v němž existují, jak po sobě následují. Nejprve stvořil Bůh svět, který lidé spatřují svými smysly, poté stvořil člověka rozumného, který sám sebe zprvu nechápe, než uvidí obrazy věcí a poté už světu lépe rozumí.

„Když tedy pořádek ten zvrácen býti nemůže, nýbrž škola naše žáky své napřed pilně věcmi smyslovými, pak rozumovými, naposled věcmi zjevnými zaměstnávati má: nemůže nikdo pochybovati, že tím pevný základ světla nesmírného se klade.“ (Komenský, 1875, s. 14).

Komenský upřednostňoval poznávání celku před částmi a učení se nejprve jednoduššímu učivu a pak přejít ke složitějšímu. Celek je první a až poté následují části, protože je celek větší, než jeho části, také je celek vnímám smysly dříve než jeho část, např. velkou věc je již vidět z dálky, část, až z větší blízkosti. Také celek je jen jeden a částí je mnoho, člověk se rychleji a snadněji naučí jedné věci než mnoha. Snáze a lépe je se učit nejprve jednoduššímu než složitějšímu.

„Snadněji naučí se pachole znáti strom, nežli posuzovati druhy stromů.“ (Komenský, 1875, s. 15).

„Snadněji přiučí se pachole psáti a vyslovovati číslic deset, nežli obměňující se do nekonečně množení čísel. A písmen dvacet a několik snadněji, nežli složených z nich slov rozličných jazyků tisíce a tisíce.“ (Komenský, 1875, s. 15).

Komenský stanovil v návrhu pansofické školy 7 stupňů tříd. První tři třídy měly rozvíjet hlavně smyslové vnímání, další tři třídy převážně rozumové vnímání a porozumění a poslední sedmá třída by měla podporovat rozvoj pro povznesení mysli žáků.

„Zaměstnáváme první pacholetství v trojí třídě nejvíce něcotou slovnou, tj. smyslným rozborem jazyka, povrchní poznání věcí s sebou vodícím, čtvrté dáváme něcotu věcnou, již vyloží filosofie pečlivým výkladem, všech věcí příčiny otvírajícím, pátá, kouty rozumu lidského procházejíc, něcoty myslné vpatřovati bude, šestá přednese, jak všeho toho užití

k zřízení života přítomného ve všem rozumnému, sedmá konečně k životu věčnému cestu a blaženost těch, kteří již zde ji nastupují, plněji ukáže.“ (Komenský, 1875, s. 17).

Dílo „Škola pansofická“ obsahuje následující prvky sociální pedagogiky: humanismus, univerzálnost, názornost, rozumovou výchovu, přirozenost a volnočasovou výchovu.

6.4 Listové do nebe

Toto dílo vzniklo patrně mezi r. 1617 až 1619, kdy byl Komenský správcem bratrského sboru a školy ve Fulneku, kde panovaly vyostřené vztahy mezi majitelem panství a poddanými. Komenský byl touto záležitostí velmi rozhořčen a nemohl zůstat v ústraní a mlčet díky svému sociálnímu citění a smyslu pro spravedlnost. Výsledkem se stalo dílo, které pojednává o dialogu chudých a bohatých s Ježíšem Kristem. Bylo vydáno r. 1619 ve Fulneku jako jeho první dílo, nese prvky chiliasmu.

Toto dílo Komenský napsal v jednom ze svých nejšťastnějších osobních období, byť se dotýká tak závažného tématu. Bylo stvořeno v předbělohorském období, kdy již pomalu i do Fulneku začaly doléhat ozvěny revoluce protihabsburského odboje, které počaly třicetiletou válku.

Dílo se skládá z pěti listů: listu chudých lidí Ježíši Kristu, odpověď Ježíše Krista chudým lidem, list Ježíše Krista bohatým lidem, odpověď bohatých lidí Ježíši Kristu a vyvrcholením celého díla je pátý list Ježíše Krista chudým i bohatým lidem s konečným rozřešením.

První list chudých lidí Ježíši Kristu

Chudí lidé se obracejí k Ježíši Kristu s nářky a stížnostmi na bohaté lidi, jak bohatí mají všeho přebytek, jídla, šatstva a oni nemají co do úst a oblečení mají chatrné. Když je bohatí potkají, odvracejí zrak, ani drobné haléře jim nedají, chudí pro ně znamenají méně než toulavý pes, jsou jim dobří jen na práci, kdy z nich odírají kůži. Těmito nářky žádají po Ježíši spravedlnost a rovnost všech lidí, ať mají všichni lidé stejně. Bůh stvořil všechny z prachu a měl by všem dávat stejně.

Druhý list Ježíše Krista chudým lidem

Ježíš Kristus odpovídá chudým lidem, ať se nenechají omámit pozlátkem, které je na povrchu, jelikož uvnitř je špína, hniloba, strach a úzkost. I když mají bohatí dostatek jídla, každá sladkost jednou zhořkne a přejí se. Přebytek jídla vede také k přejídání a obžerství a oni potom dříve umírají. Naopak chudí lidé jí skromně a to je pro zdraví vhodnější. Nadbytek majetku vede k lakotě a rozkoším a těmi se bohatí nakonec sami zahubí. Na dosažení rovnosti mezi lidmi reaguje Ježíš tím, že vše, co stvořil Bůh je různorodé a každá lidská bytost či věc je tímto jedinečná. A že by přece sami nechtěli, aby např. všechny květiny voněly a vypadaly stejně, bylo by to proti přirozenosti světa. Mluví sám o sobě, jak se zřekl bohatství a rozkoší, jeho rozkoší je chléb a voda a také je živ. Sám si tedy zvolil pro svůj pozemský život stav chudoby. Svěřuje se chudým, jak si jej také lidé nevážili, nedělili se s ním, brali mu i jeho chléb od úst. Pak nastal konec, byl nalezen v utrpení a korunován slávou a chudým radí totéž, že jejich nynější život je krátký, brzy zemřou oni i bohatí a zanechají na zemi svou chudobu a bohatí své bohatství. Ježíš slibuje svým věrným služebníkům svou náklonnost u posledního soudu.

Třetí list Ježíše Krista bohatým lidem

Ježíš Kristus kárá bohaté lidi, ať jsou milosrdní ke svým bližním, ať žijí podle desatera přikázání a ctí je. Měli by se rozdělit s chudými o své štedré majetky, čímž prokážou dobrý skutek a odvrátí závist a pozornost od své osoby. Nabádá je, ať své poddané spravedlivě odměňují a nezacházejí s nimi poníženě a bezohledně.

Čtvrtý list bohatých lidí Ježíši Kristu

Bohatí lidé odpovídají Ježíši Kristu s tvrzením, že chudí lidé si jen stěžují a naříkají a nedělají nic pro zlepšení své situace. Naopak, že si za celou svou situaci mohou sami, jelikož to, že žijí v bídě je důsledek zahálčivého života a hlavně lenosti. Bohatí tedy přeci nebudou „házet perly sviním“, kdyby jim poskytli drobné haléře či chléb, vedlo by to ještě k větší zahálce chudých a oni bohatí si váží svých statků a nebudou se o ně s těmito darmožrouty dělit, také by jim poté mnoho nezbylo. Dovolávají se u Ježíše Krista, že věří, že jim nevezme jejich majetky, které poctivě nabyli a svědomitě spravují, a že nenastolí rovnoprávnost mezi lidmi.

Pátý list Ježíše Krista chudým i bohatým lidem

Ježíš Kristus oznamuje všem lidem, že bude poslední soud, kdy každému oplatí podle svých skutků. Nesdělí jim přesné datum, kdy se bude poslední soud konat, měli by být tedy všichni lidé v pohotovosti a měli by se snažit být lepšími. Poslední soud může být zítra, nebo také za rok či za deset let. Tímto listem kniha končí a je zde vroucné přání samotného autora, ať již brzy přijde Ježíš Kristus.

Toto dílo se dotýká jednoho z nejzávažnějších a nejpálčivějších témat tehdejší doby a to chudoby a sociální a majetkové nerovnosti mezi lidmi. Obsahuje dialogy vedené mezi dvěma odlišnými vrstvami, kdy každá popisuje svůj problém velmi jednostranně, je tedy nutné dojít k uspokojení obou stran, ke kompromisu. Ježíš Kristus není nakloněn ani jedné straně, nositelem absolutní pravdy je on sám.

V tomto díle stál Komenský na straně chudých a kritizoval sociální nespravedlnost. Toužil po jejím nastolení a zavedení rovnoprávnosti a míru mezi všemi lidmi. Postava Ježíše Krista však není nakloněna rovnoprávnosti sociálních vrstev ani majetku, jelikož by to bylo v rozporu se světskou přirozeností. Vyzývá obě strany ke snášenlivosti, trpělivosti a milosrdenství a připomíná, že při posledním soudu dostane každý podle svých zásluh a pokud byl po celý svůj život dobrým a ctnostným člověkem, a žil v souladu s božím přikázáním, nemá se čeho bát a bude mít krásný posmrtný život.

„Snažujtež se tedy bohatí býti v dobrých skutcích, abyšte hojně měli svědků milosrdenství svého v onen den a aby vám milosrdenství se stalo. Aj, povědělt' jsem vám! Žít' jest Hospodin, síla má, že zahynutím žádného vinen býti nechci. Krev jejich budiž na hlavy jejich, kdožkoli pohrdají radami mými. Kdo škodí, škodiž ještě; a kdo smrdí, smrdiž ještě; a kdo jest psravedlivý, ospravedlni se ještě; a kdo jest svatý, posvětiž se ještě. Nebo aj, přijduť brzy, jistě brzy a odplata má se mnou, abych odplatil jednomu každému vedlé skutků jeho. Jistěť přijdu brzy, amen.” (Komenský, 1970, s. 46).

Ve druhém listě sděluje Ježíš Kristus chudým lidem, že střídmost v jídle je naopak pro jejich dobro, že přebytek jídla vede k přejídání se, nemocem a dřívějším úmrtím. A že on sám si zvolil také střídmý a skromný způsob života. Nadčasovost této myšlenky je zcela nepopíratelná a je stále aktuální i dnes.

„Ježto vaše skýva chleba z mého požehnání vám užitečnější jest než oněm slavné jejich večere a pukéty, vám zdravější hrstka vody nežli jim jejich silná vína aneb jacíkoliv jiní draží nápojové. Čehož se tedy vám pod mým opatrováním nedostává? K tomu ustavičně jejich rozkoše zdaž jsou rozkošemi? Zmrzí, což každodenní jest, i sama sladkost ustavičným užíváním zhořkne, aneb aspoň sladká býti přestane. Můj pak skrovný stůl, kterýmž vás krmím, že vždycky vám sladký jest, sami mi svědkové toho budete. Z oněch jak řídký dočeka života dlouhého? Rychle jedni za druhými jdou, každý téměř aneb se lakomstvím zřesuje a sežere, aneb rozkošemi zhnojí a zahubí.“. (Komenský, 1970, s. 17).

Dílo „Listové do nebe“ obsahuje následující prvky sociální pedagogiky: humanismus, mravní výchovu, univerzálnost a částečně tělesnou výchovu s prvky zdravého životního stylu.

6.5 Shrnutí

V této kapitole uvádím jednotlivé prvky sociální pedagogiky ve vybraných dílech J. A. Komenského v přehledné tabulce.

Díla	Velká didaktika	Informatorium školy mateřské	Škola pansofická	Listové do nebe
Prvky soc. pedagogiky	humanismus	humanismus	humanismus	humanismus
	univerzálnost	význam rodinného prostředí	univerzálnost	univerzálnost
	názornost	mravní výchova	názornost	mravní výchova
	přirozenost	rozumová výchova	přirozenost	tělesná výchova
	mravní výchova	tělesná výchova	rozumová výchova	
	rozumová výchova		volnočasová výchova	
	tělesná výchova			

ZÁVĚR

Posláním této bakalářské práce je popis významného českého pedagoga, teologa a filozofa Jana Amose Komenského a jeho vliv na sociální pedagogiku v jeho dílčích životních etapách a životních rolích včetně jeho významných pedagogických, filozofických i teologických děl. V době Komenského sice nebyla ještě sociální pedagogika takto nazvána a vymezena, ale v různých formách a podobách existovala odjakživa. Nedílnou součástí této práce je tedy také vymezení, vznik a vývoj sociální pedagogiky včetně jejich průkopníků.

Další část bakalářské práce pojednává o marginálních skupinách tehdejší doby, na přelomu 16. a 17. století, kdy o ně v pobělohorském období a období třicetileté války nebyla nouze. Tehdy kromě pár škol, ústavů pro chudinu a sirotky neexistovala záchranná sociální síť pro osoby, co se ocitly bez prostředků. Komenský hynul k takto „postiženým“ lidem značným sociálním cítěním a dobrodiním, byť se sám často ocitnul na křižovatkách života bez prostředků. Téma marginálních skupin je aktuální dodnes, byť v odlišnějších podobách a došlo také k rozšíření nejrůznějších forem pomoci.

Za svého života se Komenský dočkal uznání za svou houževnatost při studiích, za svá jedinečná díla, průkopnické názory, všenápravné myšlenky a činy, ale tato uznání neměla leckdy dlouhého trvání. Častokrát byl spíše stíhán za své odlišné vyznání nekorespondující s vyznáním římsko-katolické církve, či když přejímal a věřil zjevením, která hlásala jeho schovanka Kristina Poniatovská a jeho celoživotní přítel Mikuláš Drabík. Velké zklamání prožil také na svých pedagogických misích v Elblagu ve Švédsku a Blatném Potoce v Uhrách, kdy byl nejprve přivítán jako sám Spasitel, ale za čas nadšení z jeho osoby opadlo a přidaly se pochybnosti a pomluvy. Bolesti, ztráty a nepochopení na své trnitě cestě životem překonával psaním děl, kdy sděloval lidem poselství, a pomoci druhým lidem.

Jeho skutečná hodnota osobnosti povstala až v 19. století, kdy došlo k nalezení části jeho dosud nevydaných děl. Nadčasové myšlenky Komenského jako idea rovnoprávnosti, univerzálnosti, zdravého životního stylu atd., jsou nesmrtelné, jsou nadále aktuální i v dnešní době.

Cílem bakalářské práce bylo vyhledání prvků sociální pedagogiky ve vybraných dílech Jana Amose Komenského. K tomuto účelu byla vybrána jeho nejvýznamnější převážně pedagogická díla, mezi něž se řadí: „Velká didaktika“, „Informatorium školy mateřské“,

„Škola pansofická“ a „Listové do nebe“. Při vyhledání prvků sociální pedagogiky byla použita historiografická a historickosrovnávací metoda. Těmito metodami bylo zjištěno, že ve vybraných dílech J. A. Komenského jsou obsaženy tyto prvky sociální pedagogiky: humanismus, univerzálnost, názornost, přirozenost, význam rodinného prostředí, mravní výchova, rozumová výchova, tělesná výchova a volnočasová výchova.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. FLOSS, P. *J. A. Komenský a vědy o přírodě a člověku*. Olomouc: Krajský pedagogický ústav, 1983.
2. FLOSS, P. *Nástin života, díla a myšlení Jana Amose Komenského*. Přerov: Vlastivědný ústav, 1970.
3. FLOSS, P. *Příroda, člověk a společnost v díle J. A. Komenského*. Přerov: Městský národní výbor, 1968.
4. HORA-HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí. Čtvrtý díl*. Praha: Baronet, 1995. ISBN 80-85890-21-6.
5. JŮZL, M. *Základy pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. ISBN 978-80-87182-02-4.
6. KOMENSKÝ, J. A. *Cesta světla*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0291-8.
7. KOMENSKÝ, J. A. *Didaktika Velká*. Brno: Komenium učitelské nakladatelství, 1948.
8. KOMENSKÝ, J. A. *Dvěře jazyků odevřené*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2003. ISBN 80-7185-613-4.
9. KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.
10. KOMENSKÝ, J. A. *Listové do nebe*. Nový Jičín: Vlastivědný ústav, 1970.

11. KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských. I. Svazek.* Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0226-2.
12. KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských. II. Svazek.* Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0227-0.
13. KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských. III. Svazek.* Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0228-9.
14. KOMENSKÝ, J. A. *Svět v obrazech.* Praha: České museum, 1852.
15. KOMENSKÝ, J. A. *Škola pansofická.* Praha: Beseda učitelská, 1875.
16. KOMENSKÝ, J. A. *Truchlivý I, II. Labyrint světa a ráj srdce.* Praha: Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-279-0.
17. KOŽÍK, F. *Světlo v temnotách.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.
18. KRATOCHVÍL, M. V. *Život Jana Amose.* Praha: Československý spisovatel, 1988.
19. KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I.* Brno: Institut mezioborových studií, 2009.
20. KUMPERA, J. *Poutník na rozhraní věků.* Ostrava: Amosium servis, 1992. ISBN 80-85498-03-0.
21. KVÁČALA, J. J. A. *Komenský, jeho osobnost a jeho soustava pedagogické vědy.* Praha: J. Otto, 1921.

22. NOVÁK, J. V. *Jan Amos Komenský, učitel národů, zakladatel novověkého školství*. Praha: F. Topič, 1925.
23. POLIŠENSKÝ, J. *Muž labyrintů a naděje*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0580-3.
24. PRAŽÁK, F. *Komenský, osobnost a dílo*. Brno: Ústřední spolek učitelský na Moravě a ve Slezsku, 1920.
25. ŘÍČAN, R. *Jan Amos Komenský, muž víry, lásky a naděje*. Praha: Kalich, 1971.
26. VÁŠA, P. *Jan Amos Komenský: Jeho život a práce*. Brno: Barvič & Novotný, 1920.

Internetové zdroje:

1. *M Jakub* – Muzeum Jana Amose Komenského Uherský Brod [online]. [cit. 2013-12-04]. Dostupné z: <http://www.mjakub.cz>
2. *Wikipedie* – historiografie [online]. [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Historiografie>
3. *Wikipedie* – marginální skupina [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Marginální_skupina
4. *Wikipedie* – třicetiletá válka [online]. [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Třicetiletá_válka